

SOPRONI
EGYETEM |

ERDŐMÉRNÖKI
KAR

TALAJTANI (ERDÉSZETI TERMŐHELYISMERETTANI) SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉSI SZAK

SOPRONI
EGYETEM |

ERDŐMÉRNÖKI
KAR

TALAJBIOLÓGIA – 1. rész

Dr. Heil Bálint

TALAJBIOLÓGIA: témakörök

- *A talaj biológiai elemei. A talaj mint ökológiai, anyag- és energiaforgalmi rendszer.*
- *A talajok biológiailag ellenőrzött és spontán biokémiai folyamatai.*
- *A talajokban tevékenykedő élő szervezetek anyagcseretípusai. Mikrobacsoportok a talajokban. Példák a talajokban lejátszódó fontosabb biológia reakciókra.*
- *Talajenzimek és a talajokban kimutatható aktivitásuk, ill. az azt befolyásoló tényezők. A talaj élőlényeknek környezetvédelmi jelentősége.*
- *A növények és a termőtalaj anyagforgalmi egysége, növény-mikroba kölcsönhatások; együttélés a talaj biológiai rendszerével. A talaj élőlényeknek szerepe a talajképződési folyamatokban.*
- *Talajművelés hatásai a talaj életközösségeire. Módszerek a talajbiológiai rendszerek módosítására.*
- *Környezeti talajminták mikrobiológiai vizsgálatának általános módszerei, jellemzésük. Biológiai indikációs módszerek alkalmazása a talajtermékenység értékelésében. Talajmonitoring biológiai vonatkozásai.*

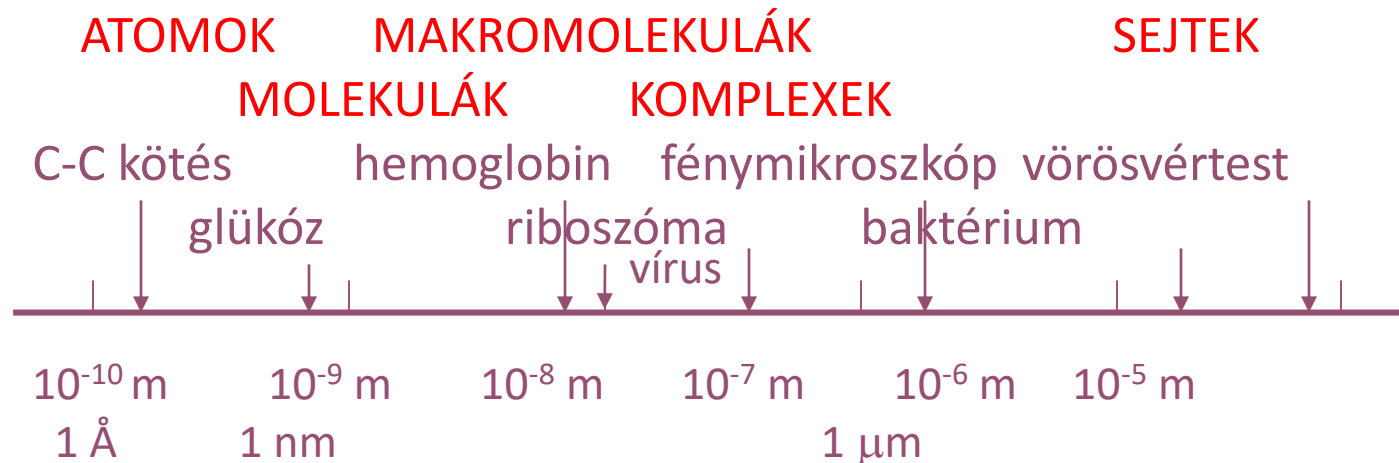
A talaj biológiai elemei

- A talajban és a rajta/benne élő növényekkel, makro- és mezofaunával együttélő élőlények köre. A
- Talajbióta (Raul Francé): 4 alapvető csoport, méret alapján
  - Mikroflóra (pl. vírusok, baktériumok, ősbaktériumok, gombák $<5 \mu\text{m}$);
  - Mikrofauna (pl. nematódák $10 \mu\text{m}$ - 2mm és algák, protozoák $5 \mu\text{m}$ - $200 \mu\text{m}$);
  - Mezofauna (pl. kisebb arthropodák (atkák, kollembólák) $100 \mu\text{m}$ - 2mm)
- További élőlények is ide sorolhatók!
  - Virionok
  - PRION-ok

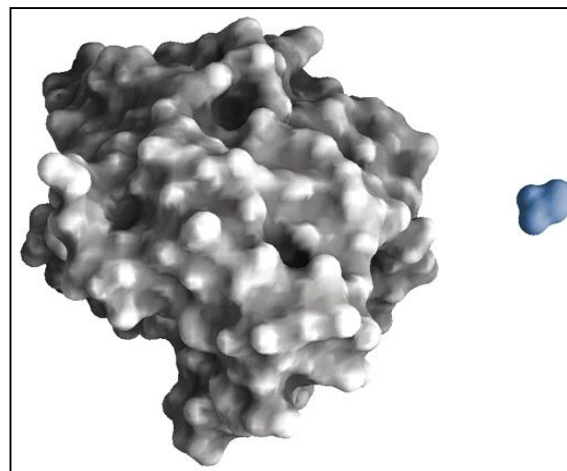

Dimenziók a biokémiában

MÉRETEK

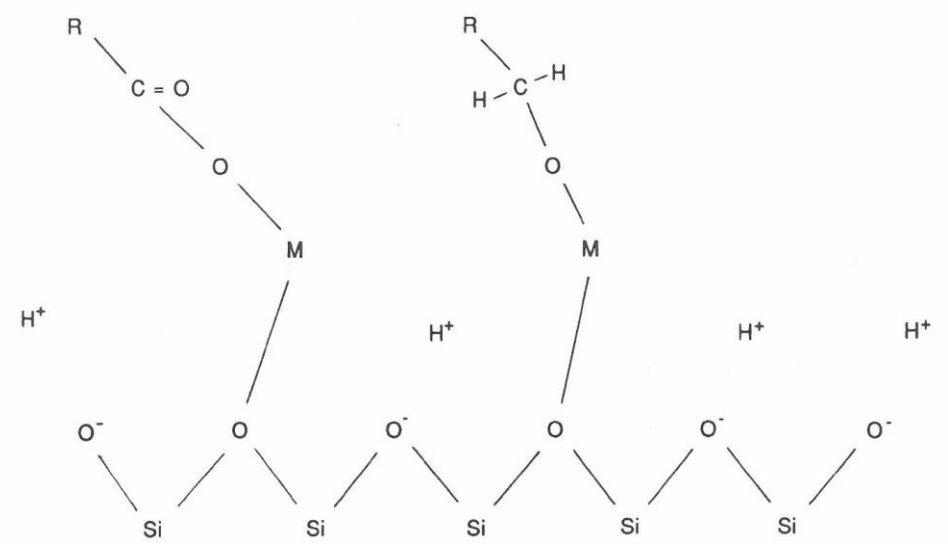
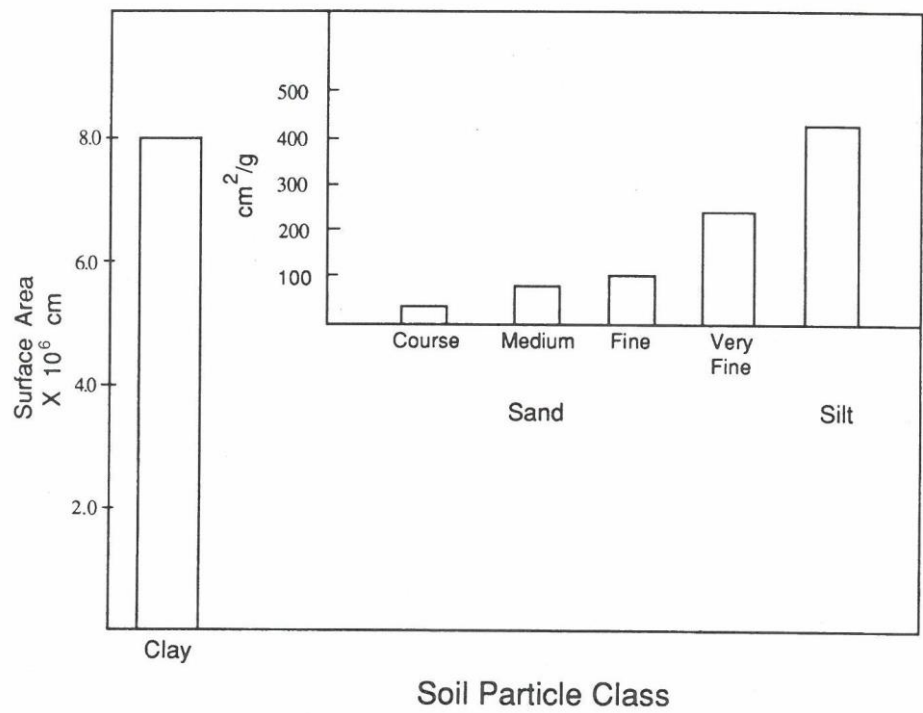
kimotripszin

glicin

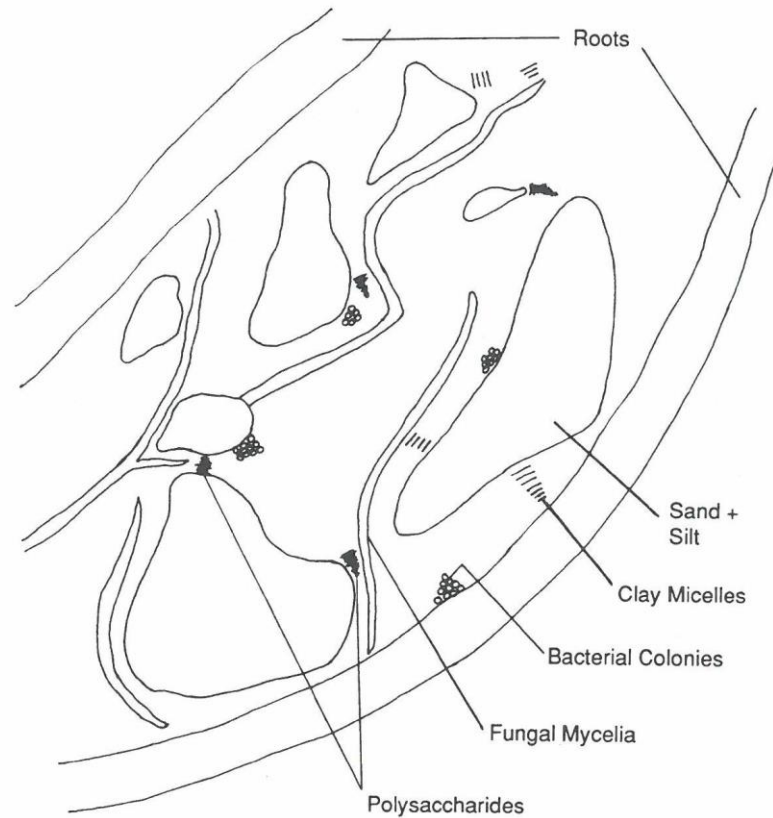
A talaj ásványi szemcséinek interakciója a talajbiotával

A talaj szemcseösszetételének és –felületének összefüggése

Ásványi szemcse felszíne és negatív töltésű szerves részecske kapcsolódása kétértékű fémion képezte sóhíddal

A talaj aggregátképződésének sematikus ábrája

Az élő és nem élő komponensek tömegarányai egy mo-i rendzina talajban

Teljes A-horizont

Ásványi részecskék (2–0,002 mm átm.), uralkodóan kvarc és muszkovit	45%
Kő és kavics (2 mm átm.)	21%
CaCO ₃	15%
Agyag (< 0,002 mm átm.)	12%
Szerves anyag	7%

Szerves frakció

Oldhatatlan frakció	19%
Savban oldódó frakció.....	6,5 %
Humuszsav	30%
Fulvosav .... (0,5%-os NaOH-val kioldható)	24%
Növényi gyökerek (élő + holt)	20%
Edafon	0,5 %

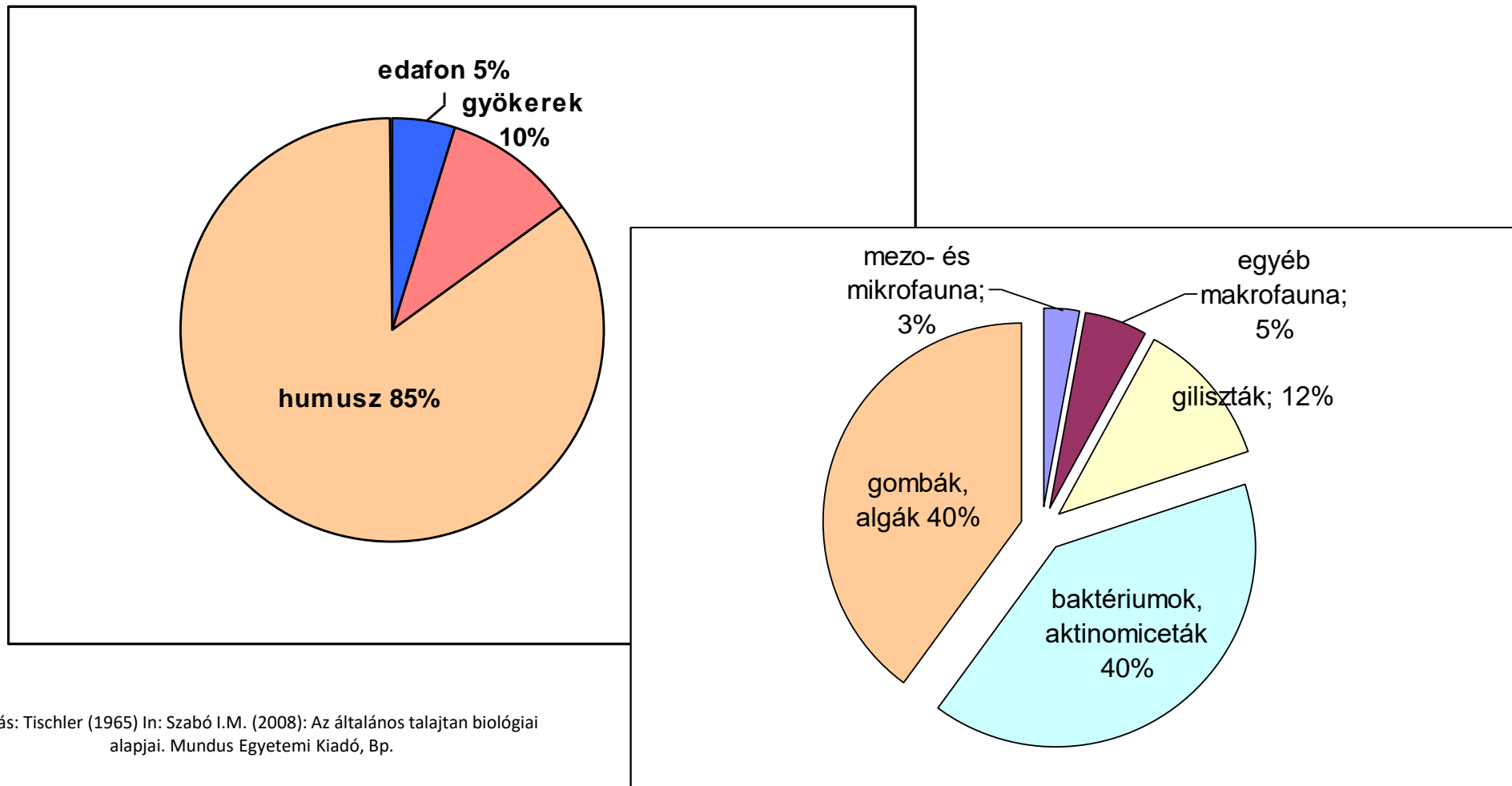
Talajbióta (gyökerek nélkül)

Baktériumok és aktinomiceták	57%
Fauna (total)	15%
Gombák	28%

Forrás: Szabó I.M. (2008): Az általános talajtan biológiai alapjai. Mundus Egyetemi Kiadó, Bp.

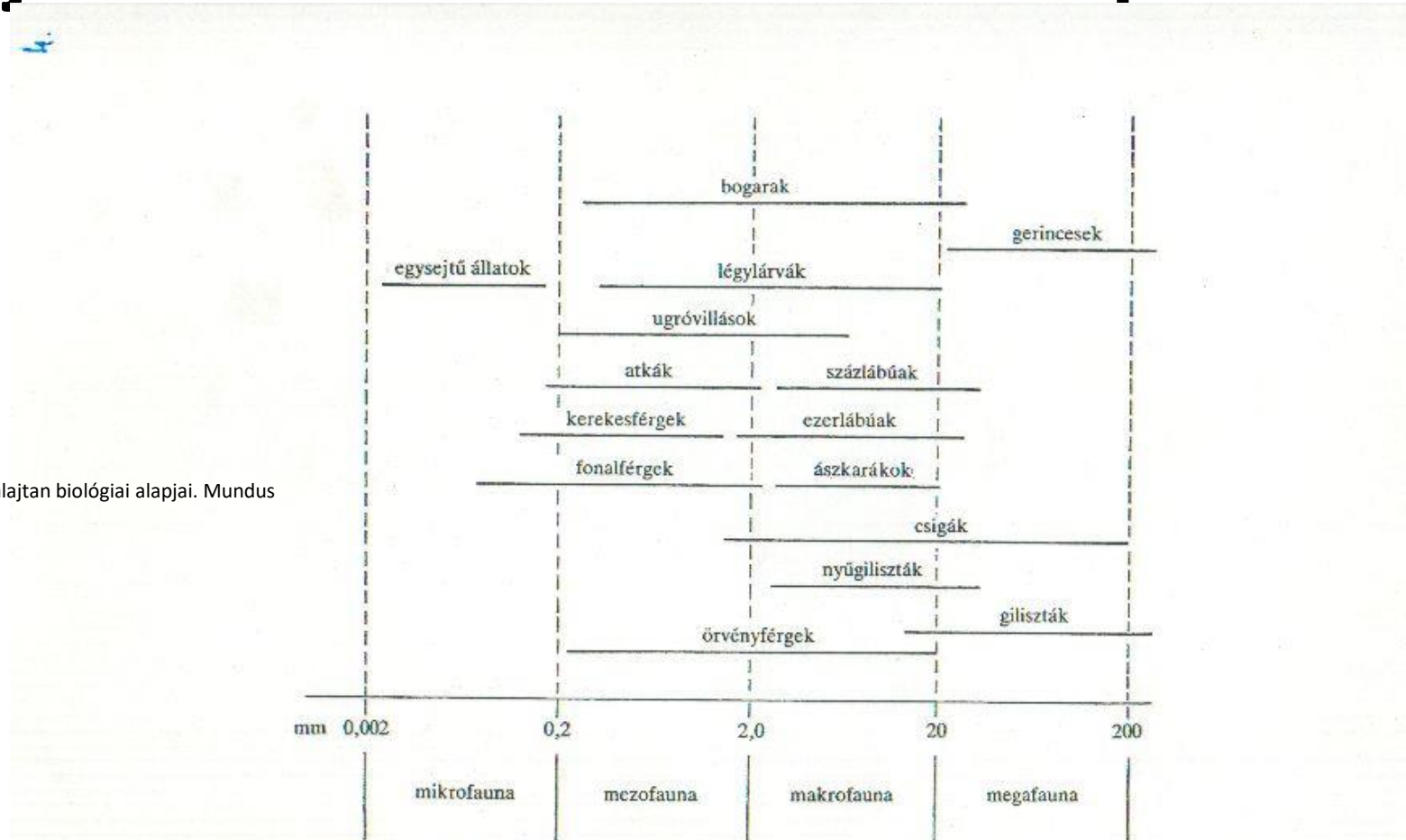

Szántóföldi talaj szerves anyagának összetétele

Forrás: Tischler (1965) In: Szabó I.M. (2008): Az általános talajtan biológiai alapjai. Mundus Egyetemi Kiadó, Bp.

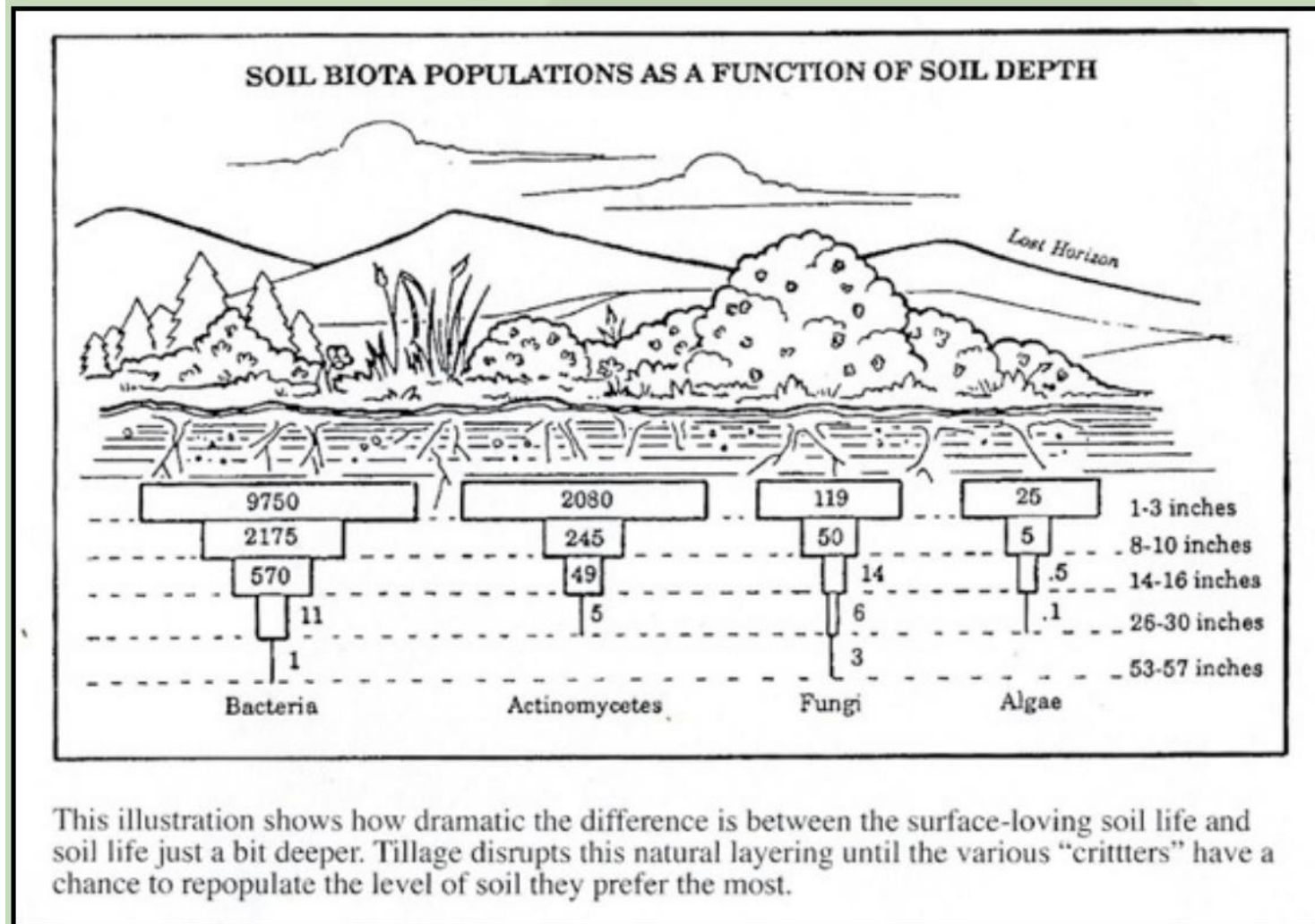
A talajbióta testméret szerinti csoportosítása

3. ábra. A talajok állatvilágának testméret szerinti csoportosítása

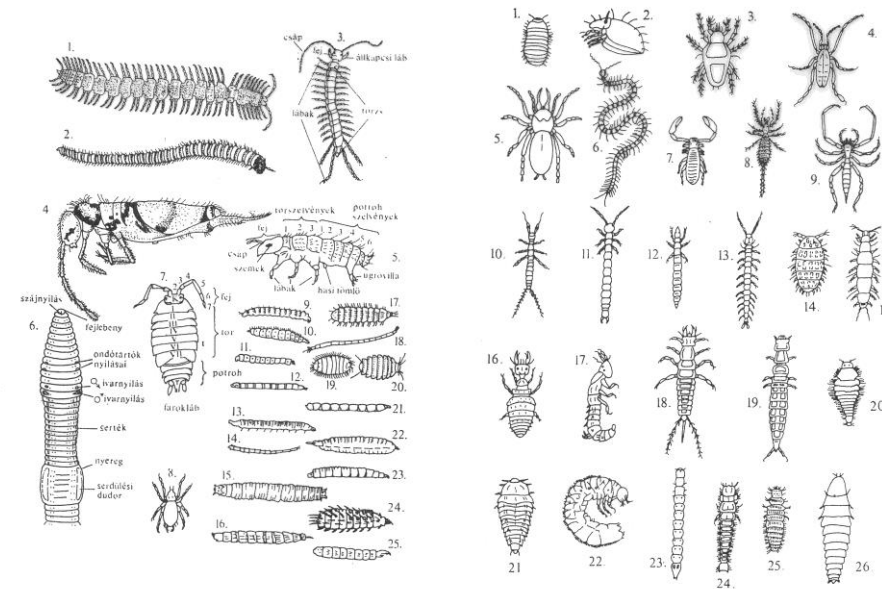
Forrás: Szabó I.M. (2008): Az általános talajtan biológiai alapjai. Munkos Egyetemi Kiadó, Bp.

Talajbiota egyedszámának változása a mélységgel

A talajban élő szervezetek egyedszámai/élőtömege

	Egyedszám/m ²		Élőtömeg g/m ²	
	átlag	optimum	átlag	optimum
Mikroflóra				
baktériumok	10 ¹⁴	10 ¹⁶	100	700
aktinomiceták	10 ¹³	10 ¹⁵	100	500
gombák	10 ¹¹	10 ¹⁴	100	1000
algák	10 ⁸	10 ¹¹	20	150
Mikrofauna				
ostorosok (<i>Flagellata</i>)	10 ⁸	10 ¹⁰		
gyökérlábúak (<i>Rhizopoda</i>)	10 ⁷	10 ¹⁰	5	150
csillósok (<i>Ciliata</i>)	10 ⁶	10 ⁸		
Mezofauna				
kerekesférgek (<i>Rotatoria</i>)	10 ⁴	10 ⁶	0,01	0,3
fonálférgek (<i>Nematoda</i>)	10 ⁶	10 ⁸	5	50
medveállatok (<i>Tardigrada</i>)	10 ³	10 ⁵	0,01	0,5
atkák (<i>Acarina</i>)	7,10 ⁴	4,10 ⁵	0,6	4
ősrovarok (<i>Apterygota</i>)	5,10 ⁴	4,10 ⁵	0,5	4
Makrofauna				
televényférgek (<i>Enchytraeidae</i>)	30 000	300 000	5	50
földgillisztaék (<i>Lumbricidae</i>)	100	500	30	200
csigák (<i>Gastropoda</i>)	50	1 000	1	30
pókok (<i>Araneae</i>)	50	200	0,2	1
ászkák (<i>Isopoda</i>)	30	200	0,4	1,5
ikerszelvényesek (<i>Diplopoda</i>)	100	500	4	10
százlábúak (<i>Chilopoda</i>)	30	300	0,4	2
egyéb soklábúak (<i>Myriapoda</i>)	100	2 000	0,05	1
bogarak, bogárlárvák (<i>Coleoptera</i>)	100	600	1,5	20
légylárvák (<i>Diptera</i>)	100	1 000	1	15
egyéb rovarok, rovarlárvák	150	15 000	1	15
Megafauna				
Gerincesek (<i>Vertebrata</i>)	0,01	0,1	0,1	10

Forrás: Szabó I.M. (2008): Az általános talajtan biológiai alapjai. Művelődési és Nemzeti Kultúra és Innováció Könyvtár, Budapest.

Talaj élőlényeinek átlagos összömege

- átlagos közép-európai réti talajban 25 t élőlény-biomassza hektáronként
  - mikroorganizmusok 20 t
  - gyűrűsférgék 4 t
  - férgek, ízeltlábúak 1 t
- erdei talajban 75 t hektáronként
  - fonálférgék 90kg/ha

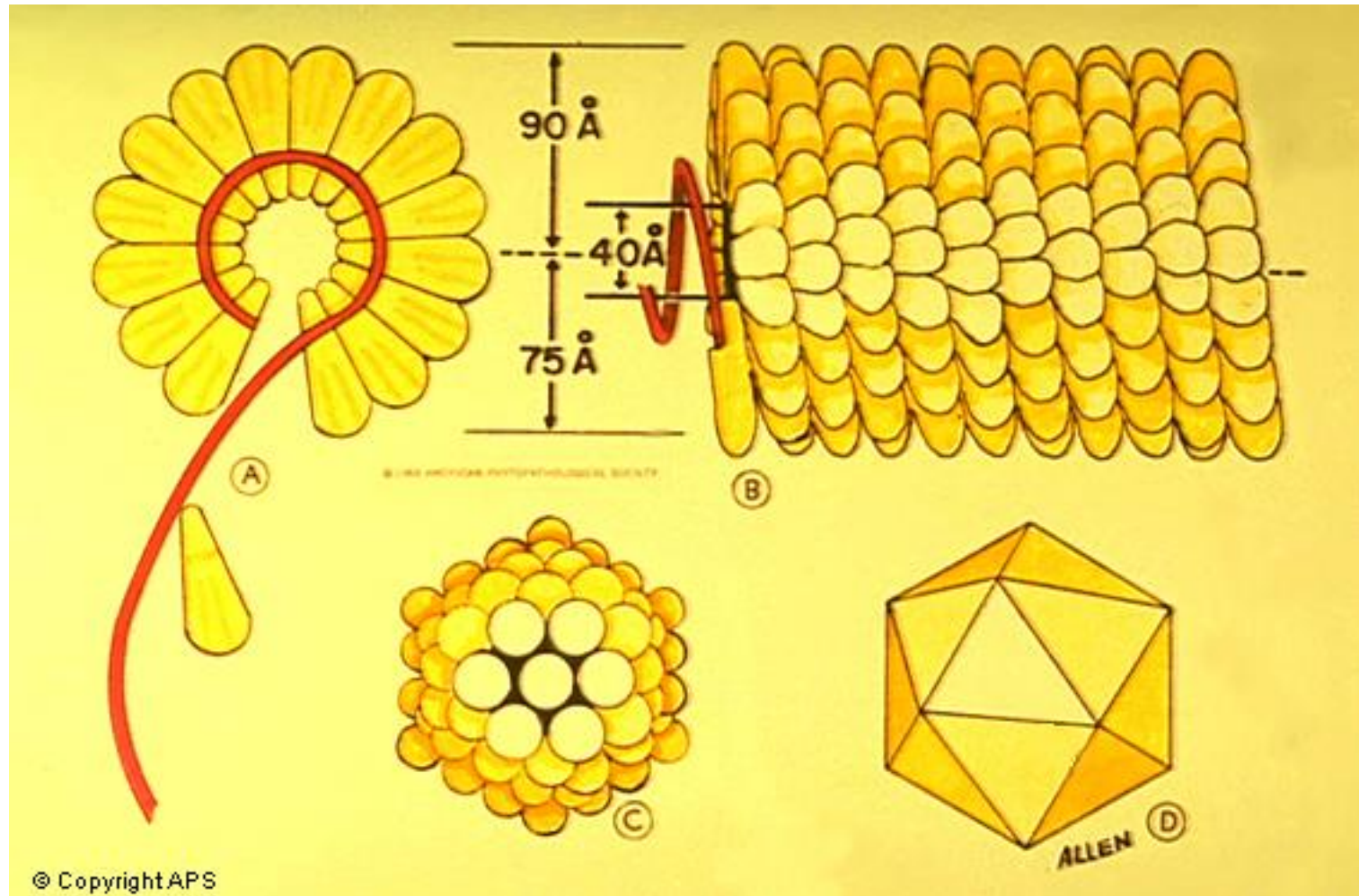

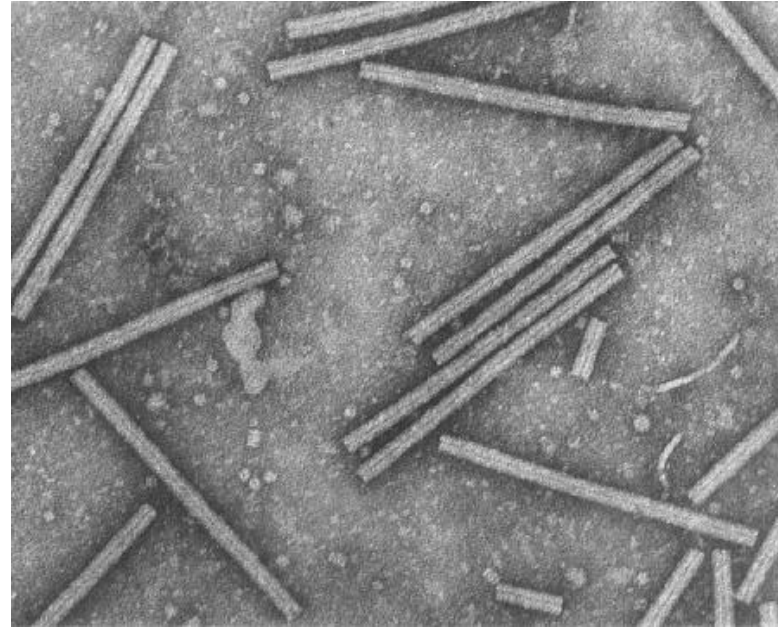
A vírusok morfológiája

- Vírus=méreg: Pasteur; (TMV: Ivanovszkij, 1892; ragadós száj- és körömfájás, 1898)
- mai nevezéktan: angol, hármas név:
  - gazdaszervezet
  - okozott betegség vagy annak tünete
  - víruscsalád
- Két létezési forma: ezek egymásba folyamatosan átalakulnak
  - virion: a genetikai információ átvitelét szolgáló, életjelenséget nem mutató részecske
  - vegetatív vírus: vírussal fertőzött sejt
- változatos alak, szimmetriák: ikozahedrális, helikális, quasihelikális, binális, összetett kapszid, pleomorf
- burok is lehet (lipidek, glikolipidek)(túlélőkép.: Aujeszky – nyers hús)
- Méretük: 10-300 nm
- nukleinsavuk: ss/ds RNS, ss/ds DNS, osztott is lehet, haploid, de diploid *Retroviridae*, lineáris v. cirkuláris
- vírusfehérjék: struktúrf.(külső, core pr.), nem struktúrf.

Tobacco Mosaic Virus (TMV)

A vírusok szaporodása

- Megsokszorozódás!
- Energiatermelő, enzimszinetizáló rendszerük nincsen
- nukleinsavreplikáló enzimrendszer nincs vagy hiányos
- obligát sejtparaziták
- gazdaszervezetek köre tág (baktérium(fág), gomba, növény, állat)
- gazdaspektrum lehet széles/szűk (zoonózis, orphan vírusok)
- Perzisztens (pl. róka Adenov.) / proliferatív (pl. rákkeltő vírusok) / produktív infekció (pl. Aujeszky v., veszettség, TMV)

Szubvirális elemek

- Viroidok:
  - vírushoz hasonlóak, de nincs fehérjeburok, csak cirkuláris, ssRNS (kb. 250-400 nukleotid);
  - mind növénypatogének (burgonya orsós gumókór, komlósatnyaság, kókuszpálma/olajpálma cadang-cadang betegsége(!)), <30 ismert képviselőjük;
- Fertőző spongiform encephalopathiák (PRION-ok):
  - PrP^c és PrP^{Sc} fehérjék (Prion Protein; scrapie)
  - extrém ellenálló képesség (136-138°C/20 perc)
  - juhok scrapie bet. (surlókór), BSE, Jacob-Creutzfeld, vJCD, Kuru, macska sp. enc., szarvasok sorvasztó betegsége, nyérc fert. enc.
  - Állati eredetű melléktermékeket tartalmazó szerves trágya és talajjavítók talajon történő felhasználása! – talajvédelmi terv! – legeltetési/betakarítási tilalom 21 napig több anyag esetén!!!

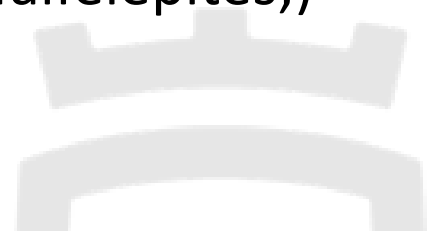
Szubvirális elemek

- Ribozimek:
  - Enzimatiszus aktivitású RNS molekulák!
  - Természetes előfordulásúak, de mesterségesen is előállíthatók, 'tenyészthetők' különböző szubsztrátokon
  - A korai élet egyik lehetséges kulcsmolekulájaként tartják számon, mert egyszerre képes információt tárolni és katalitikus aktivitással is rendelkezhet!
  - Számos apró szatellit RNS-t kapcsolatba lehet hozni növényi vírusokkal, de akár a humán Hepatitis-delta vírussal

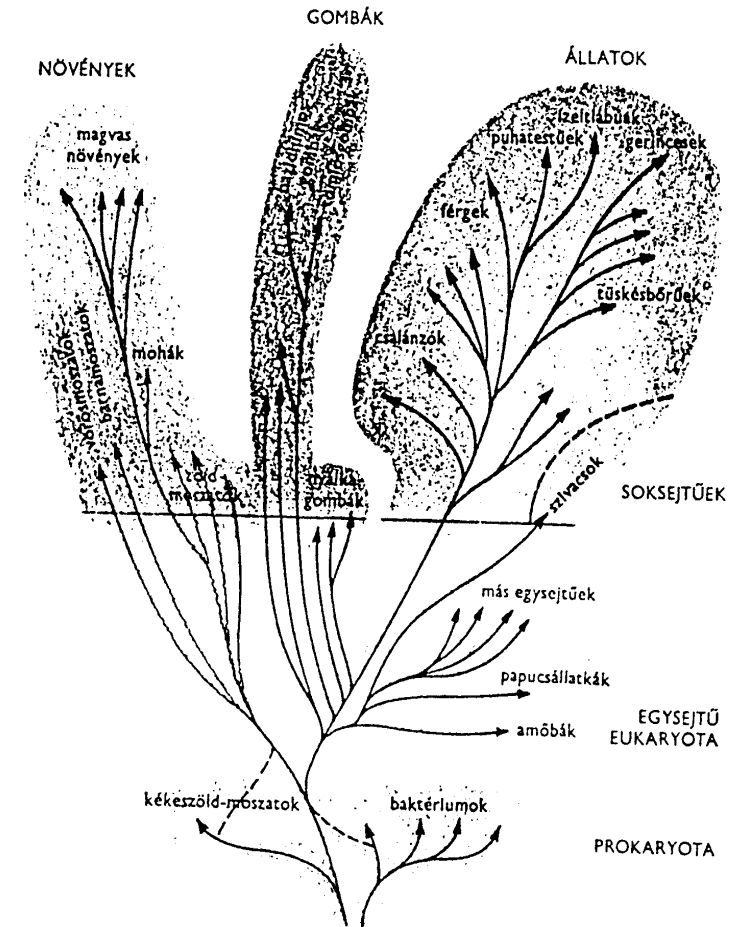
Prokarióták

- Alapvetően baktériumok!
- Méretük 0,5-2,0 μm
- Valódi magmembrán nincs – 1 db cirkuláris dsDNS
  - További genetikai információ PLAZMIDOKBAN!
- Ugyan nincs szexuális reprodukció, de van HORIZONTÁLIS GÉNÁTVITEL!
- Egyedi sejtfalszerveződés (Gram⁻ és Gram⁺ sejtfal különbözősége, peptidoglükán)
- Sokféle anyagcserére képesek! (aerob és anaerob légzés, fermentáció);
- Talajokban meghatározó szerepűek!
- Túlélőképletek szerepe fontos! (spóráképző képesség!; spec. Sejtfalfelépítés;)

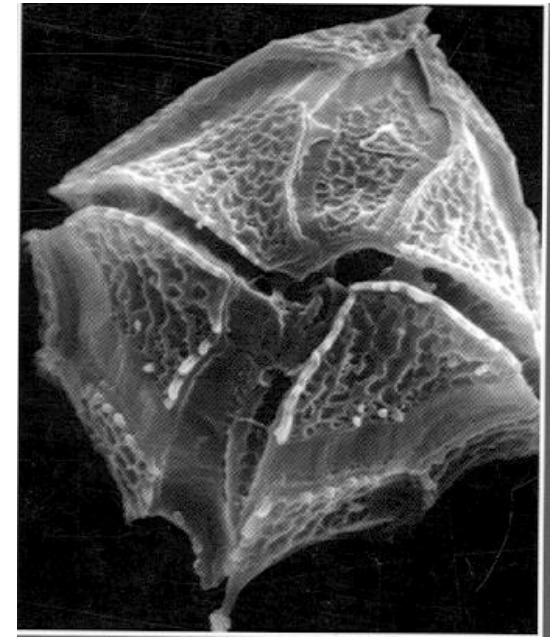
Eukarióták

- Algák; gombák; protozoák;
- 1998-as Cavalier-Smith-féle rendszer:
- Ált. 2->100 µm méret;
- Valódi sejtmag, lineáris, több kromoszómában rendeződik;
- Szexuális reprodukciós is (mitózis, meiózis; gombaspórák);
- Komplex sejt felépítés, sejtszervecskék, membránrendszer;
- Rendszertani egységként eltérő sejt felszerkezetek;

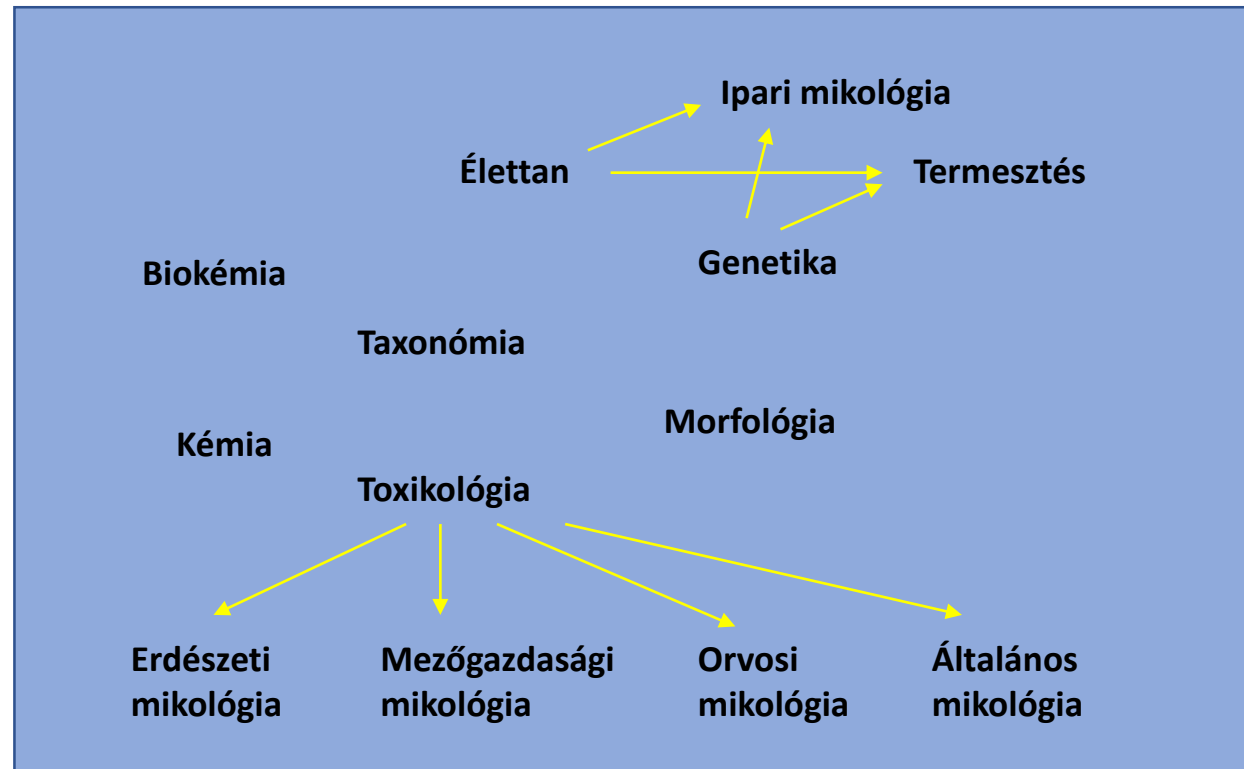

Algák

- Az algák olyan egy- vagy többsejtű, változatos felépítésű fotoszintetikus növények, melyeknek nincs gyökerük, levelük, szöveteik;
- egyes fajaik teljes életük során, mások az élelciklusuk egyes fázisaiban nem fotoszintetizálnak, de nagyon hasonlítanak a fotoszintetizáló formákhoz;
- Talajokban elsősorban cianobaktériumok szerepe emelhető ki! (elsősorban nyers talajfelszíneken, sziklákon/ban) – iniciális talajfejlődés, biomasszatermelés, biológiailag indukált mállás;

GOMBÁK - A mikológia tudományágai és kapcsolataik egyéb területekkel

Gombák

Az ember számára KÁROS lehet:

- növénytermesztésben
- állati és humán mikózisok
- mikotoxinok
- allergének
- biodestrukció

Gombák

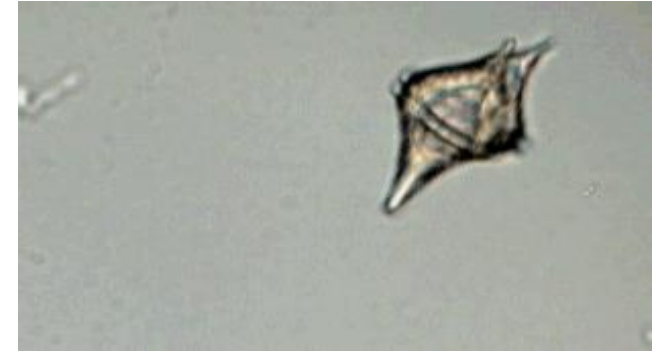
Az ember számára HASZNOS lehet:

- élesztők
- szteroidok előállítása
- metabolitjaik
- Növényi növekedésserkentők
- TEMPEH (*Aspergillus*)
- sajtérlelés, téliszalámi
- ipari enzim-előállítás (pl. lipáz)
- biomasszaként tápélesztő, tápl. kiegészítő (pl. párizsi)
- biológiai védekezés a mezőgazdaságban
- erdészet (mikorrhizák)

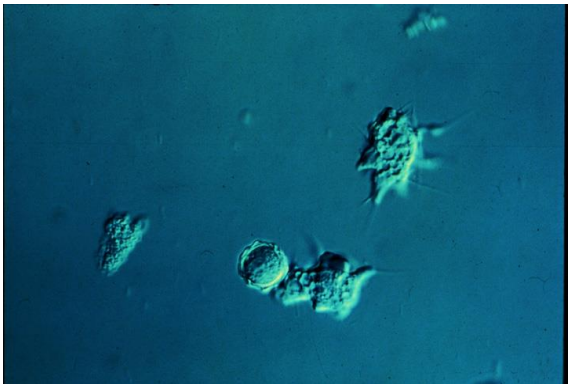

Protozoák

- Eukarióta, egysejtű, állandóan vagy időszakosan heterotróf életmódú élőlényeket sorolnak ide.
- Rendszerezésükben a molekuláris genetikai módszerek alapvetőek (nukleinsav alapján törzsfák készítése);
- Édesvízi egysejtűek – predátorok;
- Élősködő (parazita) képviselők is;
- Egyedi sejtalkotók (plasztiszok, peroxiszómák, hidrogenoszómák, acidokalciszómák, lizoszómák, rezervoszómák, glikoszómák, extruszómák);
- Foraminiférák (=likacsoshéjúak)
- Plasmodium sp.
- Amoebozoa törzs;
- Ciliophora törzs – gyakorlati jelentőség vízminősítésben;

PROTOZOA

Csillósok (Ciliata)

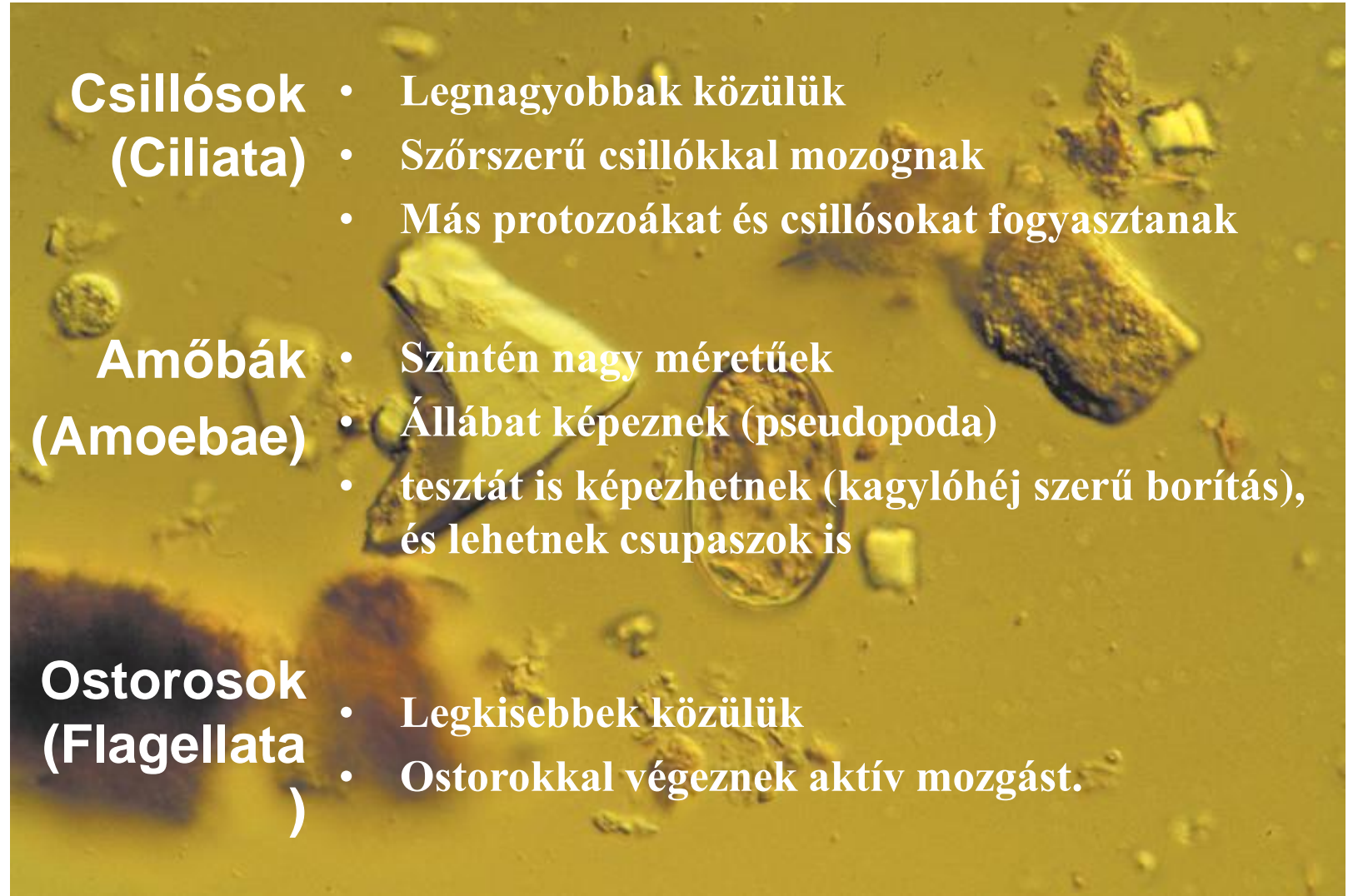
- Legnagyobbak közülük
- Szórszerű csillókkal mozognak
- Más protozoákat és csillósokat fogyasztanak

Amőbák (Amoebae)

- Szintén nagy méretűek
- Állábat képeznek (pseudopoda)
- tesztát is képezhetnek (kagylóhéj szerű borítás), és lehetnek csupaszok is

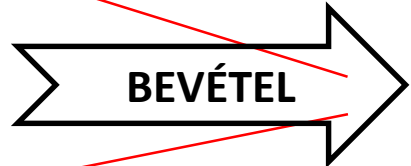
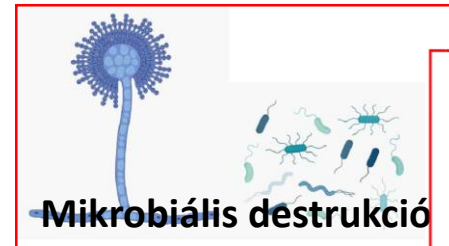
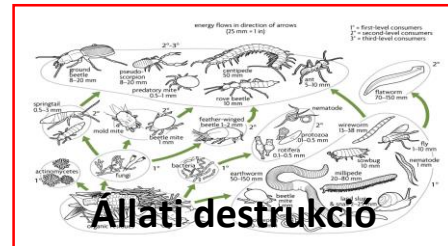
Ostorosok (Flagellata)

- Legkisebbek közülük
- Ostorokkal végeznek aktív mozgást.

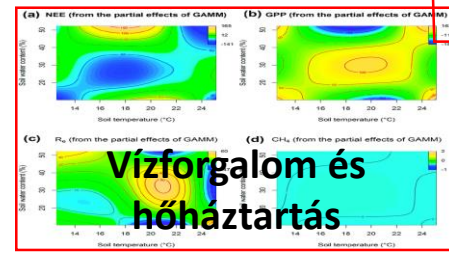
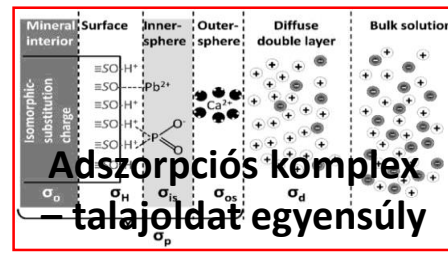
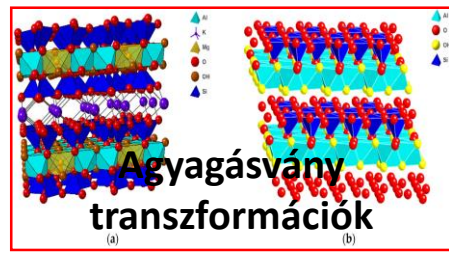
A talaj mint anyag- és energiaforgalmi rendszer

TALAJ RENDSZER

biológiai alrendszer

abiotikus alrendszer

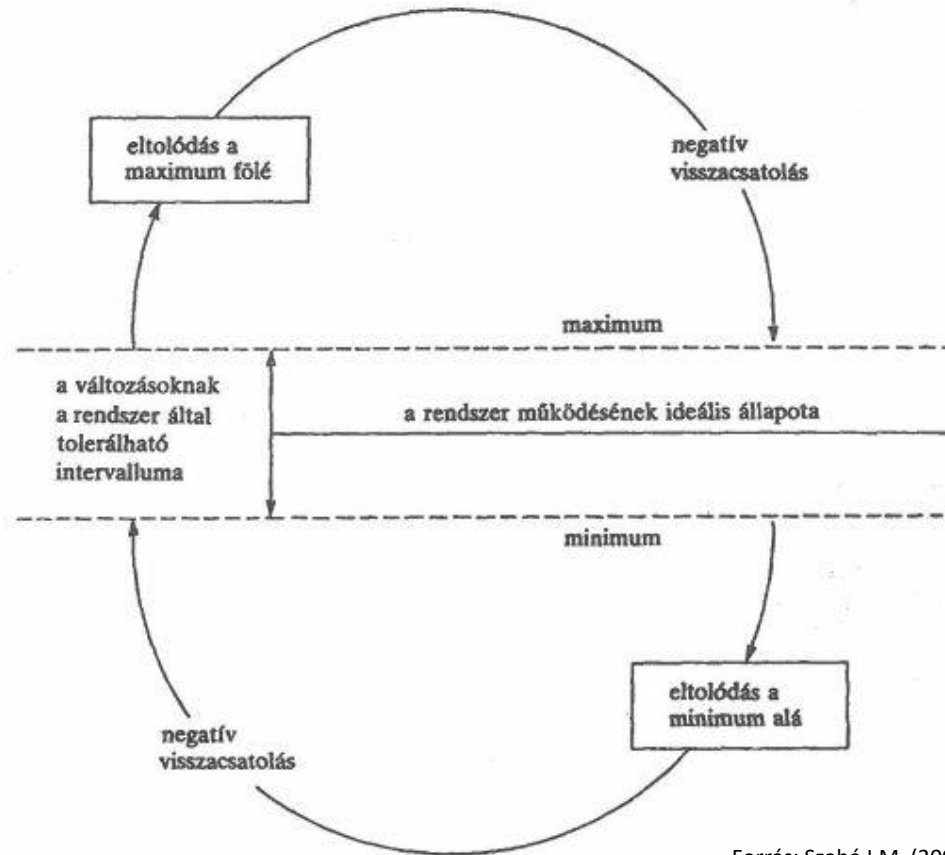

Képek forrásai:

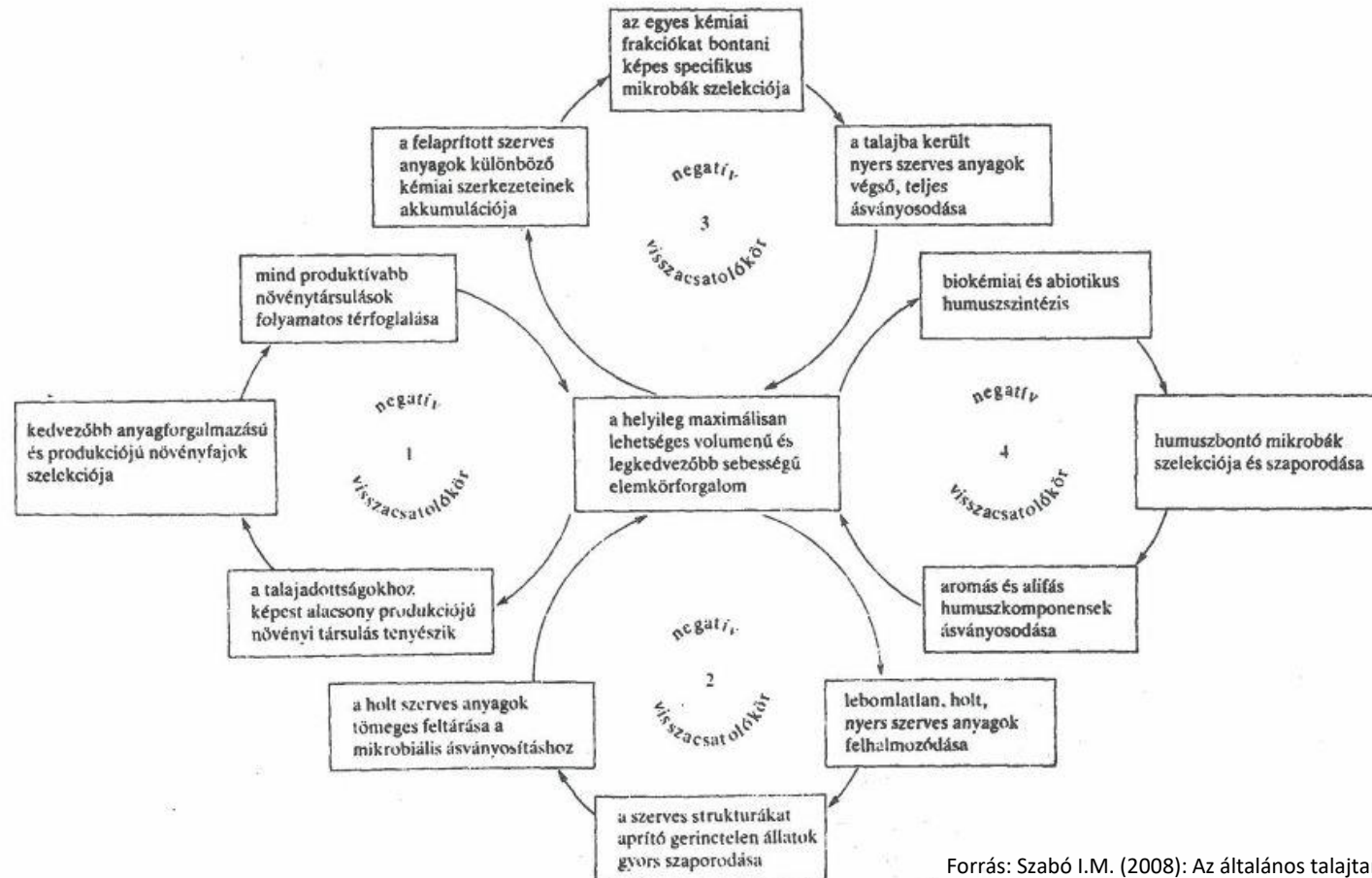
1. <https://www.wur.nl/en/newsarticle/drawings-of-forest-trees-in-the-root-systems-collection.htm>
2. <https://www.sare.org/publications/building-soils-for-better-crops/the-living-soil/>
3. <https://thebiologynotes.com/decomposers-definition-types-examples/>
4. <https://fineartamerica.com/featured/limestone-pavement-martyn-f-chillmaidscience-photo-library.html?product=canvas-print>
5. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016706117310273>
6. <https://www.mdpi.com/2075-1729/12/2/259#>
7. <https://www.mdpi.com/2571-8789/5/1/13>
8. https://www.researchgate.net/figure/Interactive-effects-of-soil-temperature-and-soil-water-content-on-NEE-GPP-Re-and-CH4_fig1_329133972
9. <https://www.geographyrealm.com/physical-chemical-of-weathering-of-rocks/>
10. <https://soilhealth.ucdavis.edu/soil-challenges/structural-degradation>

A negatív visszacsatolás vázlatja

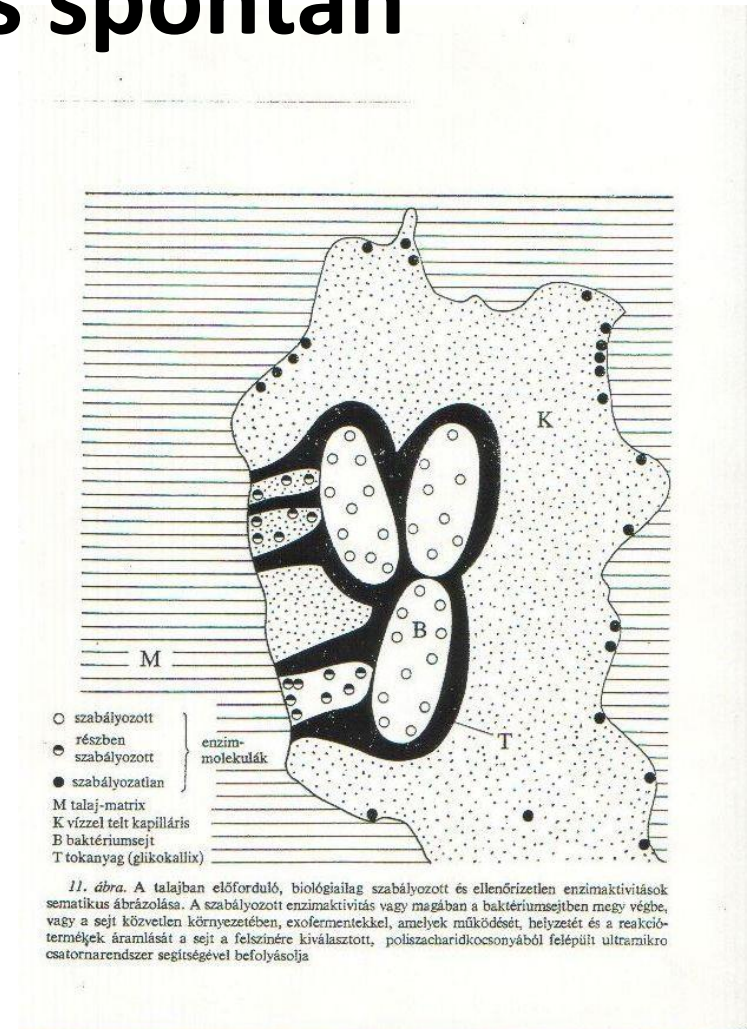
Erdei talaj szerves anyag-áramait szabályozó mechanizmusok kapcsolódása

A talajok biológiailag ellenőrzött és spontán biokémiai folyamatai

A talajokban végbemenő kémiai reakciókat feloszthatjuk három kategóriára a következők szerint:

- tisztán kémiai reakciók;
- biológiailag ellenőrzött biokémiai történések;
- biológiailag ellenőrizetlen biokémiai folyamatok.

A talajok biológiailag ellenőrzött és spontán biokémiai folyamatai

A talajfolyamatok tanulmányozásakor általában a *tisztán kémiai, továbbá a biológiai reakcióláncokat* igyekeznek nyomon követni, míg a *biológiailag ellenőrizetlen biokémiai reakcióláncok* dinamikája csaknem mindig rejtve marad.

Márpedig a talajokban rendszeresen a mikrobaközösségek tömegkatasztrófái, amelyeket pl. a mélyszántáskor a felszíni rétegek mélybe forgatását követő, gyorsan kialakuló anaerobiózis vagy a kiszáradás, a sók emelkedése a talajvízzel vált ki, és amelyek következtében nagy mennyiségű mikrobaenzim, kofaktor, fehérje, szabályozó komponens, stb. válik szabaddá. Ezek egy része *a talaj adszorpciós komplexumában rögzülve aktivitását megtarthatja*, ill. esetenként tovább működhet.

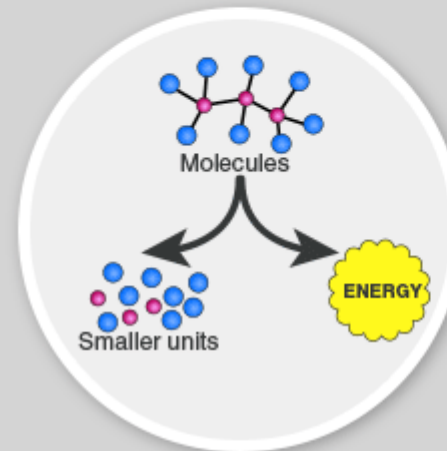
Példák a talajok biológiailag nem ellenőrzött biokémiai folyamataira

- *komplex poliszacharidok képződése*, melyek előállítására in vivo egyetlen élő szervezet sem képes. Ezeket az összetett cukrokat az alap-építőelemekből különböző, ellenőrizetlenül működött szabad enzimek véletlenszerű sorrendben polimerizálhatják;
- *vízoldékony enzimek, melyek a széteső mikrobásejtekből szabadulnak ki* (pl. végoxidázok, fenol-oxidázok, ill. polifenol-oxidázok):
  - kaotikus szerkezetű, véletlenszerűen felépített aromás vegyületeket szintetizálnak, amelyek a humuszsavak folytatólagos szintéziséhez képezhetnek építőelemeket;
  - valószínűleg sokkal gyakoribb a talajoldatban szabadon előforduló különböző szubsztrátmolekulák hasítása.
- kimutatták, hogy nagyon kis talajnedvesség értékeknél ($pF > 4,0$, amikor élő mikrobák aktivitásával már nem számolhatunk) a szabad talajenzimek még mindig funkcionálhatnak.

Biológiailag ellenőrzött folyamatok: az élő sejt két fő anyagcsere folyamata

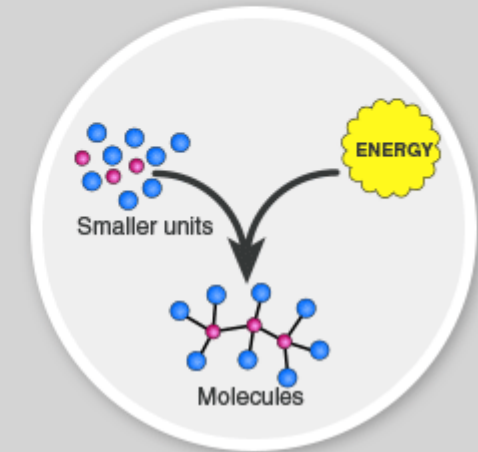
- **Anabolizmus (bioszintézis):** a sejt a környezet anyagát saját élő anyagává és makromolekuláris komponenseivé alakítja át
- **Katabolizmus:** a bioszintézishez szükséges energiát biztosító lebontó folyamatok

DIFFERENCES BETWEEN CATABOLISM AND ANABOLISM

CATABOLISM

CATABOLISM IS THE SET OF METABOLIC PATHWAYS THAT BREAKS DOWN MOLECULES INTO SMALLER UNITS THAT ARE EITHER OXIDIZED TO RELEASE ENERGY OR USED IN OTHER ANABOLIC REACTIONS.

ANABOLISM

ANABOLISM IS THE SET OF METABOLIC PATHWAYS THAT CONSTRUCT MOLECULES FROM SMALLER UNITS, THESE REACTIONS REQUIRE ENERGY, KNOWN ALSO AS AN ENDERGONIC PROCESS.

Az élő sejt két fő anyagcsere folyamatának kapcsolata

- **Anabolizmus** vagy más szóval bioszintézis: ekkor a sejt a környezet anyagát saját élő anyagává és makromolekuláris komponenseivé alakítja át, a kiindulási anyagoknál nagyobb molekulák keletkeznek, általában új kémiai és fizikai kötések létrejöttével és energiafelhasználással. Ehhez az energiát struktúrelemei lebontásával szerzi, és a struktúrelemek helyreállításához, újraépítéséhez energiára van szüksége az elhasznált helyett. Fokozottan érvényes ez akkor, ha a sejt nem csak a meglévő struktúráit akarja újraépíteni, hanem célja a növekedés, szaporodás is.

Az élő sejt két fő anyagcsere folyamatának kapcsolata

- A szervezett energiautánpótlást az anyagcserefolyamatok másik fajtája, a **katabolizmus** folyamatai végzik. Ezek lebontási folyamatok, kötések felszakadásával járnak, a nagy molekulák kisebbekre bontódnak és energia szabadul fel. A kétfajta reakció között az összekötő kapcsot a nagyenergiájú kémiai kötések jelentik. Ez a két folyamat minden élő sejtben lezajlik.
  - Jó példa erre az áttérés az aerob légzésre, amely változás az oxidáló légkör megjelenéséhez kapcsolódik a Föld történetében. Ez az energiefelszabadító folyamatok új formáját tette lehetővé és szükségessé, de az alapfolyamat lényegén semmit sem változtatott.

Az energiefelszabadítással járó anyagcsere-folyamatok

- Ezek az ún. exergon folyamatok;
- Oxidációs-redukciós folyamatokból állnak;
- legtöbbször a hidrogén oxidációjára épülnek;
- redukált szerves vegyületet igényelnek kiindulásként!
- A redoxi-folyamatokhoz két molekulára van szükség. Az egyik molekula elveszít egy hidrogént és/vagy egy elektront, a másik pedig felveszi azt. Az előbbi oxidálódott, az utóbbi redukálódott, és a reakció közben energia szabadult fel!!!
- Ez az energia távozhat hőenergia formájában, de beépülhet más vegyületekbe kémiai kötések energiájaként lekötve. Ehhez megfelelő közvetítő rendszerekre van szükség.

A redoxifolyamatok alapelvei

- Magát az oxidálódó molekulát nevezzük *hidrogéndonornak*, hiszen ez adja a hidrogént és az elektronokat. Gyakran nevezik még *reduktánsnak*, mert ez idézi elő a másik molekula redukcióját a saját oxidációja révén, illetve hívják még **szubsztrátnak** is, mert ő a tulajdonképpeni alanya a reakciónak.
- Ezek alapján alkalmazhatóak az oxidáns és hidrogénakceptor fogalmak a redukálódó molekulára.
- Egy szubsztrátmolekula (például glükóz) rendszerint több eltávolítható hidrogénnel rendelkezik, amelyek egymás után szakadnak le és kerülnek át rendszerint több hidrogénakceptorra (pl. egy oxigén csak max. 4 hidrogénatomot képes felvenni). A szubsztrát oxidációjának *első lépései rendszerint anaerob erjedéssel* mennek végbe, majd a *félíg eloxidált szubsztrát bekerül a trikarbonsavciklusba* (Szentgyörgyi-Krebs ciklus), és teljesen eloxidálódik szén-dioxiddá. Ez a második ciklus jóval több energiát szabadít fel, mint az erjedéses szakasz.

Az élőlények csoportosítása az energiafelszabadító redoxifolyamatok minősége szerint

- Azok az élőlények, amelyek a természetben található inorganikus vagy organikus eredetű, redukált anyagokat használják fel energianyerő folyamatokhoz, a **kemotróf** szervezetek. Ezek lehetnek a résztvevő anyagok a minősége szerint *kemolitotrófok* (pl. baktériumok) és *kemoorganotrófok* (pl. állatok, gombák, egyes baktériumok).
- A Föld felszínén található redukált szerves és szervetlen vegyületek hamar elfogynának, ha a bioszféra maga nem gondoskodna ezek újratermeléséről. Ezt a folyamatot végzik a **fototrófok**. Ezek funkciója az élő rendszerben az, hogy, a nap sugárzó energiájának segítségével fotokémiai úton az oxidált vegyületeket redukálják, és ezzel lehetővé teszik bejutásukat saját és a kemotrófok oxidációs rendszereibe

Néhány anyagcserefolyamat definíciója

- **Fotoszintézis:** a szén-dioxid fotokémiai úton történő redukciója, egyben tehát a szén-dioxid alapú bioszintézis:
  - **fotolitotrófok** (zöld növények és fotoszintetizáló baktériumok) fotoredukciója terhére történő autotróf CO_2 -asszimiláció.
  - **fotoorganotrófok** (egyes baktériumok), amennyiben a hidrogéndonor, amelynek rovására a redukciót végzik, szerves vegyület.
- **Kemoszintézis:** kemolitotrófok kemooxidációs reakcióinak terhére történő autotróf CO_2 -asszimiláció. A redukált molekulák felépítésének kiindulási molekulája általában a CO_2 , de az autotróf asszimilációnak (és vele a kemoszintézisnek) lehet kiinduló anyaga pl. N_2 is. A N_2 asszimilációját fototrófok és kemotrófok egyaránt végzik!
- **Bioszintézis:** olyan biológiai folyamat, amely során szerves és szervetlen szubsztrátok felvétele, redukciója és makromolekulákba való átalakítása és az élő szervezetbe való beépítése történik.

Bioszintézis fogalma

- A bioszintézis fogalma tehát nem csak az élőlényekben végzett anyagfelvételt jelenti, hanem komplexebb fogalom:
  - - Jelent anyagfelvételt általában, amely a bioszintézis alapjául szolgáló molekulák felvétele. Ezek a molekulák lehetnek szervetlenek (CO_2 , N_2) és szervesek.
  - - Jelent egyben redukciós folyamatokat is, mert a *felvett molekulákat az élő szervezetbe történő beépítéshez redukálni kell*. A redukcióhoz szükséges hidrogéndonor előállítása az energiafelszabadító folyamatok során szabaddá váló energia rovására történik.
- Ha a felvett molekula - melynek felvételét és redukcióját együtt asszimilációnak hívjuk - szervetlen vegyület, akkor *autotróf* asszimilációról, ha szerves, akkor *heterotróf* asszimilációról beszélünk.

Légzés és erjedés

- **Légzésnek** nevezzük azon biológai redoxifolyamatokat, ahol a hidrogénakceptor szervetlen vegyület.
  - Ha ez *a szervetlen vegyület* (mint az állat- és növényvilágban általánosan, a baktériumok és gombák jó részénél elterjedt) a *légköri molekuláris oxigén*, akkor *aerob légzésről* beszélünk.
  - Amennyiben a hidrogénakceptor *szervetlen vegyület, de nem oxigén* (pl. NO_3) akkor *anaerob légzésről* van szó.
- **Erjedésnek** nevezzük azon biológai redoxifolyamatokat, ahol a hidrogénakceptor szerves vegyület.

Biológiailag ellenőrzött aktivitások: a talajokban élő mikroorganizmusok anyagcseretípusai

Elsődleges hidrogéndonor	Terminális hidrogénakceptor		
	O ₂ (aerob légzés)	NO ₃ ⁻ , SO ₄ ²⁻ , CO ₂ stb. (anaerob légzés)	Szerves vegyületek (fermentáció)
Szervetlen vegyületek	<p>I.</p> <p>Aerob légzés szervetlen vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Nitrosomonas</i></p> <p>NH₃ → NO₂</p> <p>O₂ → H₂O</p> <p>SH₂, S, Fe²⁺, Mn²⁺</p>	<p>III.</p> <p>Anaerob légzés szervetlen vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Thiobacillus denitrificans</i></p> <p>S → SO₄²⁻</p> <p>NO₃ → N₂</p>	Nincs
Szerves vegyületek	<p>II.</p> <p>Aerob légzés szerves vegyületekkel</p> <p>Példa: mikroorganizmusok gerinces és gerinctelen állatok</p> <p>glükóz → CO₂</p> <p>O₂ → H₂O</p>	<p>IV.</p> <p>Anaerob légzés szerves vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Desulfovibrio</i></p> <p>tejsav → CO₂</p> <p>SO₄²⁻ → H₂S</p>	<p>V.</p> <p>Szerves vegyületek fermentálása</p> <p>Példa: <i>Streptococcus</i></p> <p>-4 H</p> <p>glükóz → 2 piruvát</p> <p>↓ + 4 H</p> <p>2 tejsav</p>

Szervetlen vegyületeket oxidáló aerob légzők

Azon szervezetek tartoznak ide (kizárólag talaj- és vízi baktériumok), amelyek redukált szervetlen vegyületeket (pl. ammóniát, kén-hidrogént, elemi ként, tioszulfátot, tetracionátot, mangano állapotú mangánt, ferro állapotú vasat, stb.) molekuláris oxigén segítségével oxidálnak el (nitráttá, szulfáttá, a mangánt mangani, a vasat ferri állapotba, stb.), miközben az oxigén vízzé redukálódik, a mikroba pedig a felszabaduló energiával nagy energiájú foszfátkötéseket (ATP) szintetizál.

- **a talajokban számos növényi tápelem körforgalmának kulcsfontosságú irányítói.** Szerepüket legjobban a **nitrogén és a kén körforgalmában** tisztázták.

Biológiailag ellenőrzött aktivitások: a talajokban élő mikroorganizmusok anyagcseretípusai

Elsődleges hidrogéndonor	Terminális hidrogénakceptor		
	O ₂ (aerob légzés)	NO ₃ ⁻ , SO ₄ ²⁻ , CO ₂ stb. (anaerob légzés)	Szerves vegyületek (fermentáció)
Szervetlen vegyületek	<p>I.</p> <p>Aerob légzés szervetlen vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Nitrosomonas</i></p> <p>NH₃ → NO₂</p> <p>O₂ → H₂O</p> <p>SH₂, S, Fe²⁺, Mn²⁺</p>	<p>III.</p> <p>Anaerob légzés szervetlen vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Thiobacillus denitrificans</i></p> <p>S → SO₄²⁻</p> <p>NO₃ → N₂</p>	Nincs
Szerves vegyületek	<p>II.</p> <p>Aerob légzés szerves vegyületekkel</p> <p>Példa: mikroorganizmusok gerinces és gerinctelen állatok</p> <p>glükóz → CO₂</p> <p>O₂ → H₂O</p>	<p>IV.</p> <p>Anaerob légzés szerves vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Desulfovibrio</i></p> <p>tejsav → CO₂</p> <p>SO₄²⁻ → H₂S</p>	<p>V.</p> <p>Szerves vegyületek fermentálása</p> <p>Példa: <i>Streptococcus</i></p> <p>-4 H</p> <p>glükóz → 2 piruvát</p> <p>↓ + 4 H</p> <p>2 tejsav</p>

Aerob légzők (szerves vegyületekkel)

- Nagyon különböző szerves vegyületeket égetnek el, és az ennek során felszabaduló energiát hasznosítják nagy energiájú P-kötések szintéziséhez.
- A végső elektronakceptor itt is a molekuláris oxigén, mely vízzé alakul. Ez a leghatékonyabb energiaszerző mechanizmus, számos baktériumban, továbbá valamennyi növényben, állatban és az emberben is ez működik.
- Az ilyen típusú mikrobák a talajban általában óriási csíraszámokban vannak jelen, ezek végzik a legnagyobb intenzitással az ásványosítási folyamatokat, részvételük a növényi tápelemek szerves kötéstől ásványi kötésbe vitelében és a növények számára felvehető állapotba alakításában mennyiségileg is döntő fontosságú.
- A talajokból számtalan anyagcseretípusuk ismert, egyesek pl. cellulózt, lignint bontanak, de vannak főleg fehérje-, szénhidrát- vagy zsírbontók is. Ismertek szűk és széles tápanyag-értékesítési spektrummal rendelkező aerob légzők, s különleges specialisták is.
- A talajok biológiai dinamikájának irányításában és főleg a talajok szervesanyag-háztartásának szabályozásában e kategória szervezetei döntő súllyal szerepelnek.

Biológiailag ellenőrzött aktivitások: a talajokban élő mikroszervezetek anyagcseretípusai

Elsődleges hidrogéndonor	Terminális hidrogénakceptor		
	O ₂ (aerob légzés)	NO ₃ ⁻ , SO ₄ ²⁻ , CO ₂ stb. (anaerob légzés)	Szerves vegyületek (fermentáció)
Szervetlen vegyületek	<p>I.</p> <p>Aerob légzés szervetlen vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Nitrosomonas</i></p> <p>NH₃ → NO₂</p> <p>O₂ → H₂O</p> <p>SH₂, S, Fe²⁺, Mn²⁺</p>	<p>III.</p> <p>Anaerob légzés szervetlen vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Thiobacillus denitrificans</i></p> <p>S → SO₄²⁻</p> <p>NO₃ → N₂</p>	Nincs
Szerves vegyületek	<p>II.</p> <p>Aerob légzés szerves vegyületekkel</p> <p>Példa: mikroorganizmusok gerinces és gerinctelen állatok</p> <p>glükóz → CO₂</p> <p>O₂ → H₂O</p>	<p>IV.</p> <p>Anaerob légzés szerves vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Desulfovibrio</i></p> <p>tejsav → CO₂</p> <p>SO₄²⁻ → H₂S</p>	<p>V.</p> <p>Szerves vegyületek fermentálása</p> <p>Példa: <i>Streptococcus</i></p> <p>-4 H</p> <p>glükóz → 2 piruvát</p> <p>↓ + 4 H</p> <p>2 tejsav</p>

Légzésükhöz szervesetlen vegyületeket felhasználó, anaerob szervezetek

- Ebbe a csoportba csak mikroorganizmusok tartoznak! Jelenlétük viszonylag nem túl gyakori a természetben, de át nem szellőzött talajokban fontosak lehetnek!!!
- Általános szabály, hogy légzés esetén a terminális elektronakceptor mindig valamilyen szervesetlen vegyület, és hogy erre a donorról – ami lehet szerves vagy szervesetlen vegyület egyaránt – az elektronok elektrontranszport-láncon át jutnak (ez utóbbiaknak többek között a citokrómok csaknem mindig részei). Ehhez az elektrontranszporthoz ATP szintézise kapcsolódik, amiért a légzést szinonim kifejezéssel „elektrontranszport-foszforilációnak” is nevezik.
- Az anaerob légzők anyagcseréjének energia-kihasználása gyengébb hatékonyságú, mint az aerob légzőké, és metabolizmusuknak több más vonatkozásban is figyelemre méltó a korlátozottsága.

Biológiailag ellenőrzött aktivitások: a talajokban élő mikroorganizmusok anyagcseretípusai

Elsődleges hidrogéndonor	Terminális hidrogénakceptor		
	O ₂ (aerob légzés)	NO ₃ ⁻ , SO ₄ ²⁻ , CO ₂ stb. (anaerob légzés)	Szerves vegyületek (fermentáció)
Szervetlen vegyületek	<p>I.</p> <p>Aerob légzés szervetlen vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Nitrosomonas</i></p> <p>NH₃ → NO₂</p> <p>O₂ → H₂O</p> <p>SH₂, S, Fe²⁺, Mn²⁺</p>	<p>III.</p> <p>Anaerob légzés szervetlen vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Thiobacillus denitrificans</i></p> <p>S → SO₄²⁻</p> <p>NO₃ → N₂</p>	Nincs
Szerves vegyületek	<p>II.</p> <p>Aerob légzés szerves vegyületekkel</p> <p>Példa: mikroorganizmusok gerinces és gerinctelen állatok</p> <p>glükóz → CO₂</p> <p>O₂ → H₂O</p>	<p>IV.</p> <p>Anaerob légzés szerves vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Desulfovibrio</i></p> <p>NO₃⁻ → N₂, N₂O,</p> <p>Fe³⁺, Mn³⁺ → Fe²⁺, Mn²⁺</p> <p>tejsav → CO₂</p> <p>SO₄²⁻ → H₂S</p>	<p>V.</p> <p>Szerves vegyületek fermentálása</p> <p>Példa: <i>Streptococcus</i></p> <p>-4 H</p> <p>glükóz → 2 piruvát</p> <p>↓ + 4 H</p> <p>2 tejsav</p>

Oxidált szervetlen vegyületekkel, mint terminális elektronakceptorral, szerves vegyületeket elégető, anaerob légzők

- Az előző csoportnál sokkal gyakoribb és nagyobb számú szervezetet felölelő csoport.
- Sok ilyen mikroba elsősorban nitrátokkal dolgozik, és ezekből N_2 -t és nitrogén-oxidokat termel, ill. juttat a légkörbe. Mások a szerves vegyületeket szulfáttal égetik el, miközben nagy mennyiségű kén-hidrogént állítanak elő. Az előbbi *nitrátlégzőkkel* szemben ezek az ún. *szulfátlégzők*. O_2 hiányában *vassal is lehet légzést* folytatni.
- A szerves vegyületekkel anaerob körülmények között légzők felelősek azért, hogy a mezőgazdaságilag művelt talajok időnként oxigénmentessé váló szintjeiben a káros fermentációs, ill. rothadási folyamatok nem kerülnek előtérbe, és az ilyen talajok még átlevegőzetlen viszonyok között is képesek azt a kedvező állapotot megőrizni, ami a növényi gyökerek számára nem jelent toxikus hatású, ártalmas környezetet.
- A talajokban működő *denitrifikáló* szervezeteknek az utóbbi időkben megkülönböztetett fontosságot tulajdonítanak, minthogy ezektől várják a bioszférában már aggasztó méreteket öltő nitrátfelhalmozódások természetes felszámolását.

Biológiailag ellenőrzött aktivitások: a talajokban élő mikroorganizmusok anyagcseretípusai

Elsődleges hidrogéndonor	Terminális hidrogénakceptor		
	O ₂ (aerob légzés)	NO ₃ ⁻ , SO ₄ ²⁻ , CO ₂ stb. (anaerob légzés)	Szerves vegyületek (fermentáció)
Szervetlen vegyületek	<p>I.</p> <p>Aerob légzés szervetlen vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Nitrosomonas</i></p> <p>NH₃ → NO₂</p> <p>O₂ → H₂O</p> <p>SH₂, S, Fe²⁺, Mn²⁺</p>	<p>III.</p> <p>Anaerob légzés szervetlen vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Thiobacillus denitrificans</i></p> <p>S → SO₄²⁻</p> <p>NO₃ → N₂</p>	Nincs
Szerves vegyületek	<p>II.</p> <p>Aerob légzés szerves vegyületekkel</p> <p>Példa: mikroorganizmusok gerinces és gerinctelen állatok</p> <p>glükóz → CO₂</p> <p>O₂ → H₂O</p>	<p>IV.</p> <p>Anaerob légzés szerves vegyületekkel</p> <p>Példa: <i>Desulfovibrio</i></p> <p>NO₃⁻ → N₂, N₂O,</p> <p>Fe³⁺, Mn³⁺ → Fe²⁺, Mn²⁺</p> <p>tejsav → CO₂</p> <p>SO₄²⁻ → H₂S</p>	<p>V.</p> <p>Szerves vegyületek fermentálása</p> <p>Példa: <i>Streptococcus</i></p> <p>-4 H</p> <p>glükóz → 2 piruvát</p> <p>↓ + 4 H</p> <p>2 tejsav</p>

Fermentáló szervezetek

- A fermentáció képezi az energiaszerzés sajátos és valamennyi között legősbibb mechanizmusát.
- Lényege: energianyerés (ATP-szintézis) – anaerob körülmények között – energiagazdag szerves vegyületek (mint elsődleges elektrondonorok) energiájának terhére, mindig szubsztrátszintű foszforiláció útján. *Mind a H-donor, mind a H-akceptor szerves anyag!*
- A talajokban a fermentáció akkor bontakozik csak ki, ha nemcsak az oxigén fogyott már el, hanem az anaerob légzéshez terminális elektron-akceptorként hasznosítható valamennyi oxidált anorganikus vegyület (nitrát, szulfát, stb.) is. Nagyon kedvezőtlen talajállapot ez, melyben *igazi rothadási folyamatok* indulhatnak meg, és ezek súlyosan és hátrányosan befolyásolhatják az egész biológiai dinamikát, többek között a termesztett mezőgazdasági növények, az erdő fájainak növekedését.
- A talajban lezajló komplex (vajsavas, propionsavas, tejsavas, ecetsavas, butil-alkoholos, stb.) fermentációs folyamatok hatására fontos szerves vegyületek (pl. cellulóz, pektin, stb.) óriási mennyiségben bomlanak le fermentáció útján.

A mikroorganizmusok hatása a nitrogéntartalmú szerves vegyületekre

- A mikroorganizmusok nitrogéntartalmú szerves vegyületeket egyaránt felhasználhatnak *bioszintézis-építőelemnek* és *hidrogéndonornak* a redoxifolyamatokhoz.
- A legjelentősebbek közülük a *fehérjék* és az *aminosavak*, illetve *származékaik*.
  - A nagy molekulású proteinek különböző fajtáit csak speciális mikroorganizmuscsoportok képesek bontani (egyes *Clostridium*-fajok, *Pseudomonas* és *Vibrio* fajok, sugárgombák).
  - A kazein és zselatin bontása már a mikroorganizmusok széles körének képessége,
  - a protein részleges hidrolizátumait pedig szinte valamennyi képes hasznosítani.
- A fehérjék lebontását elsősorban extracelluláris enzimek végzik és a létrejövő aminosavak alkotják a tulajdonképpeni kiindulópontot az egyes biológiai folyamatokhoz.

Példa talajmikrobák komplex képességeire

- Azok a baktériumok, amelyek szerves vegyületekkel vasat redukálnak, a ferrovas (Fe^{2+}) előállításával egyúttal energiaforrást nyújtanak a vasat oxidáló szénautotrófoknak: a szulfátredukáló *Desulfovibrio desulfuricans* kén-hidrogént termel, ami számára már szükségtelen, de energiaforrása a *Thiobacillus*oknak, amelyek ezt szulfáttá oxidálják.
- A *Thiobacillus denitrificans* kénhidrogént nitráttal oxidál, miközben szulfát keletkezik, miközben a nitrát nitrogénje pedig N_2 alakjában távozik a rendszerből. Utóbbi baktériumok egyébként szénautotrófok, vagyis CO_2 -on kívül más szénvegyületeket nem igényelnek. Valószínűleg fontosak lehetnek az át nem szellőzött anaerob talajokban, és közreműködhetnek környezetünk nitrátmentesítésében.
- A *Clostridium pasteurianum*, a talajoknak egy fontos mikrobája, a cellulózt vajsavas erjesztéssel bontja. A felszabaduló energia egy részét a molekuláris nitrogén megkötésére fordítja. Nitrogénszegény talajokban kolóniáit körülveszik az aerob légzők és elvonják tőle az oxigént, aminek révén gyorsan szaporodhat és N_2 -t fixálhat. Később elpusztuló sejtjeit az előzőleg védő hatású aerob légzők mint N-forrást értékesítik.

A mikroorganizmusok anyagcsere folyamatait katalizáló anyagok: az enzimek és az elektrontranszport rendszerek

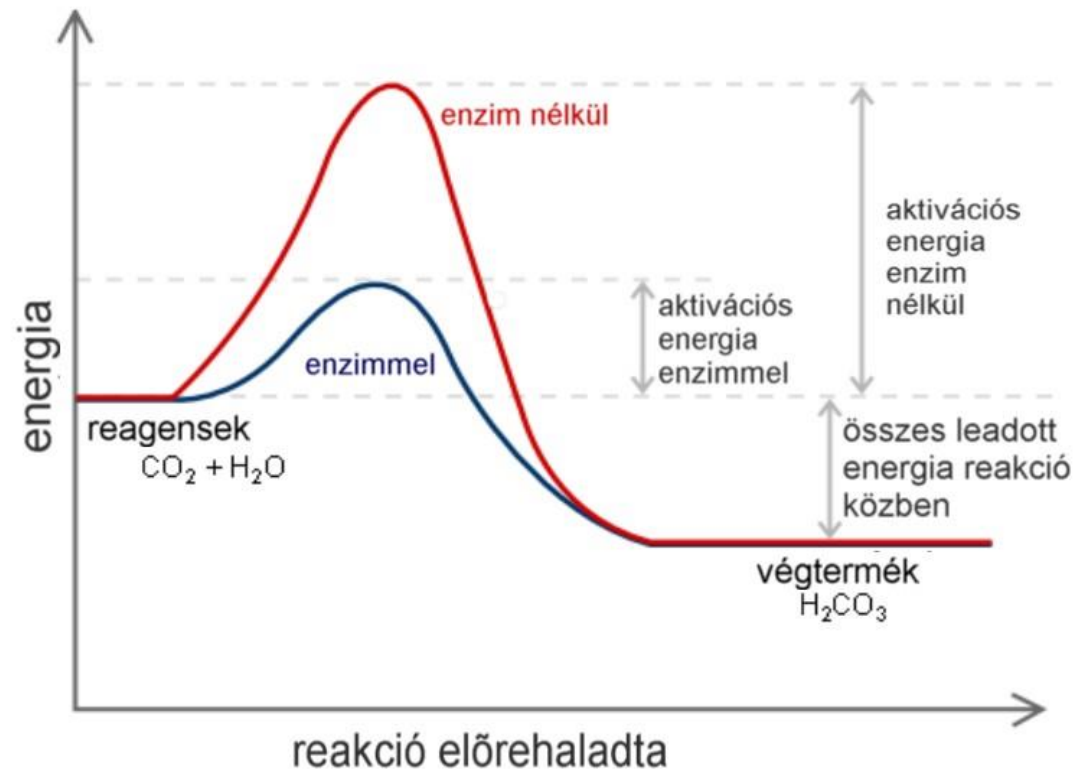
- Az anyagcsere reakciók egyes reakciólépéseit *enzimek* gyorsítják ill. könnyítik meg, és az enzimek jelenléte gyakorlatilag megszabja a lehetséges reakcióutakat.
- Molekuláris szinten nézve az enzim fizikailag segíti elő a reakciót azzal, hogy megfelelő helyszínt biztosít a reakcióban résztvevő molekuláknak (az *enzim szubsztrátjainak*).
- Bár az enzimek fizikailag (kémiaailag) kötődnek a szubsztrátjaikhoz, ez a kapcsolat nem állandó, a folyamatok végeztével felbomlanak és az enzimmolekulák készen állnak új folyamatok katalizálására.

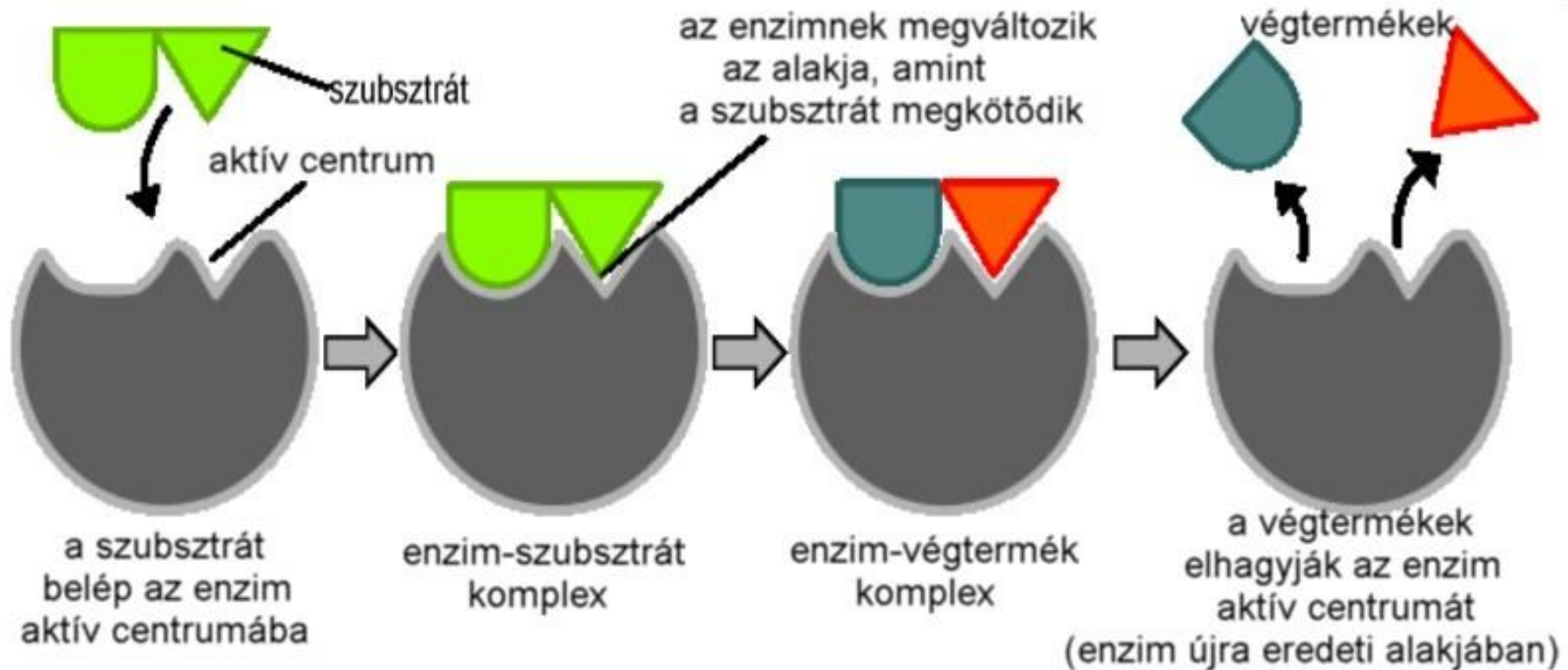

Az enzimek eredete a talajban

- Fő anyaguk fehérje
- **egyszerű enzimek:** csak fehérjemolekulákból állnak;
- **összetett enzimek:** nem fehérje-komponenseket is tartalmaznak.
  - A fehérjerészt hívják *apoenzimnek*,
  - a többit *kofaktornak*.
- **Egységeik:**
  - *aktív centrum:* enzimfehérje egy bizonyos régiója lehet, amely az aktivitás kifejtéséhez szükséges konformációval rendelkezik;
  - *prosztetikus csoport:* az enzimhez irreverzibilisen kötődő, szubsztrátspecifitásért felelős proteinrész;
  - *koenzim:* reverzibilisen csatlakozó szerves v. szervetlen molekula (pl. fémion), hatáspecifitásért felelős rész.
- sejten belüli (intracelluláris) és „szabad enzimek” (extracelluláris)

Az enzim-katalízis elvi sémája

A mikroorganizmusok enzimeinek felosztása

- A mikroorganizmusok által termelt enzimeket aszerint, hogy hol fejtik ki hatásukat, három csoportba sorolhatjuk.
  1. Az **intracelluláris enzimek** működésének feltétele, hogy szubsztrátjaik bejuthassanak a sejt belsejébe. Ezt biztosítja a másik két csoport,
  2. **a felülethez kötött** és
  3. **az extracelluláris enzimek**, amelyek a nagymolekulatömegű anyagokat lebontják, hogy azok építőkövei aztán már átjuthassanak a sejtfalon és sejthártyán. Az *extracelluláris enzimek* szerepe a talajokban kiemelkedő és nekik köszönhető, hogy az élővilág által megtermelt, vízben, híg savakban és lúgokban nem oldódó szerves polimerek az élővilág körforgalmába visszajutni képesek.

Talajenzimek eredetük szerint:

- endocelluláris enzimek
- valódi „szabad enzimek”
  - extracelluláris enzimek
  - korábbról akkumulálódott enzimek
    - A mikrobák sejtalakelemeihez kötődve
      - Intakt, de már elhalt sejtekben
      - Sejtfragmentekben
    - Nem sejtalakelemekkel társulva
      - Növényi gyökerekből származók
      - Mikrobáktól és faunaelemektől származók
        - Extracelluláris enzimek
        - Tönkrement sejtek endocelluláris enzimjei

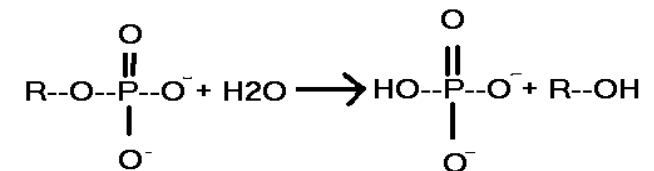

Mikroorganizmusok enzimképzése

- Az enzimeknek azt a csoportját, amely a mikroorganizmusokban állandóan kimutatható, **konstitutív enzimeknek** hívjuk.
- Az enzimek másik része csak akkor szintetizálódik, ha az enzimszubsztrát a környezetben jelen van, ezek az **indukálható enzimek**.
- Valamennyi enzim szintézisét valamilyen specifikus molekula, **induktor** idézi elő. Az indukció sok esetben láncszerű, az enzim által lebontott szubsztrátból keletkezett termék újabb enzim szintézisét indukálja, amely a terméket tovább bontja. Ha elegendő mennyiségű szubsztrát van jelen, akkor a lebontott anyag mennyisége az enzimkoncentrációtól, a hőmérséklettől és a pH-tól, valamint más környezeti tényezőktől is függ.

A mikroorganizmusok enzimeinek típusai

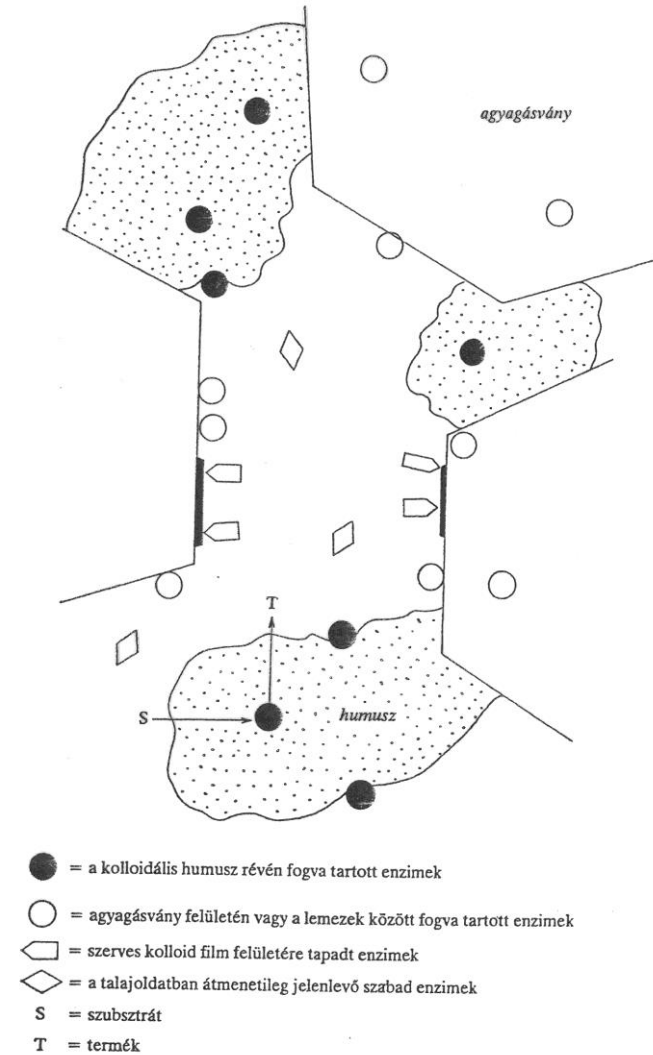
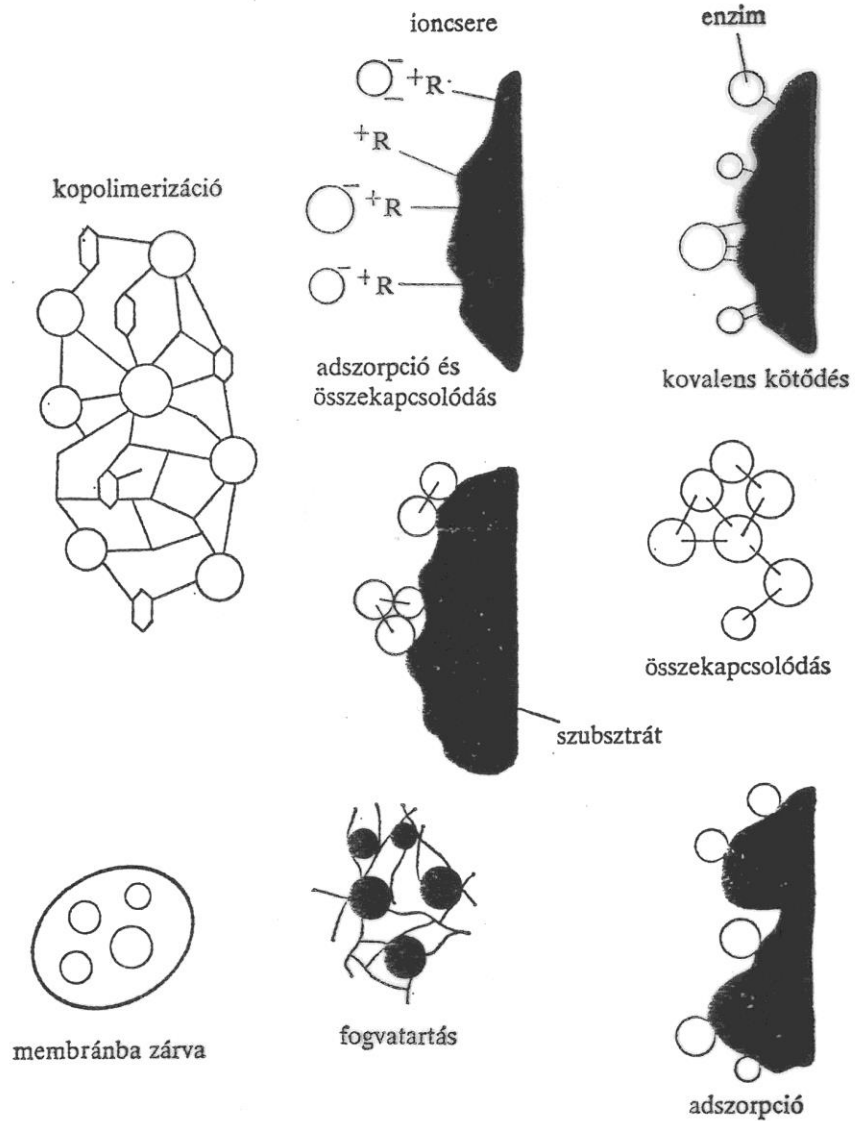
- **Oxidoreduktázok:** redoxifolyamatok katalizátorai, H-gyököt és elektront visznek át.
- **Transzferázok:** funkciós csoportokat visznek át
- **Hidrogenázok:** katabolítikus reakciókban hidrolízist segítenek (pl. amilázok, *foszfatázok!*, celluláz!, ureáz!, proteázok és peptidázok!)

- **Liázok:** atomok közötti kötéseket bontanak fel (pl. C–C, C–O, C–N, C–S liázok)

Talajokban ki nem mutatott enzimtípusok:

- **Izomerázok:** izomereket állítanak elő (térszerkezetben eltérő, azonos összegképletű vegyületek)
- **Ligázok:** szintetizáló folyamatokban kötések létesítését segítik (pl. aminosav-RNS-ligázok)

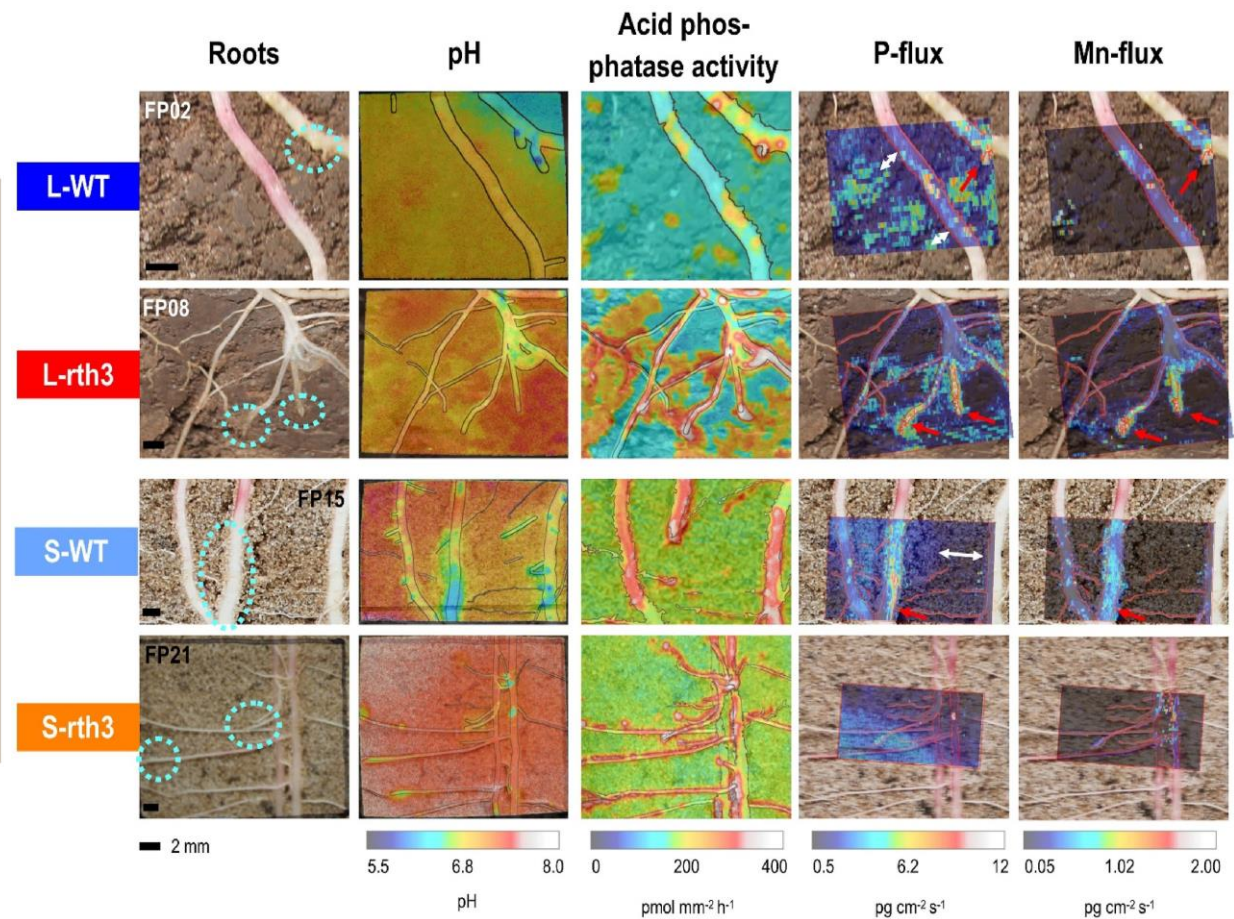
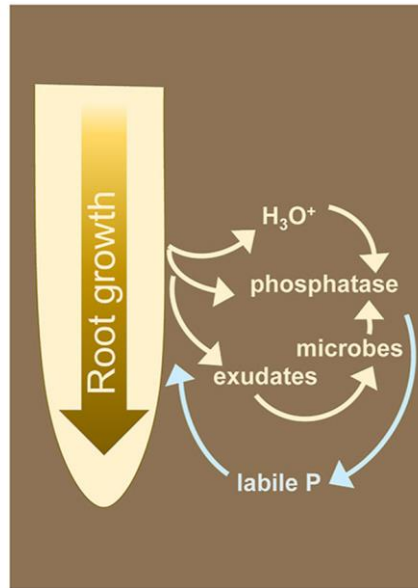
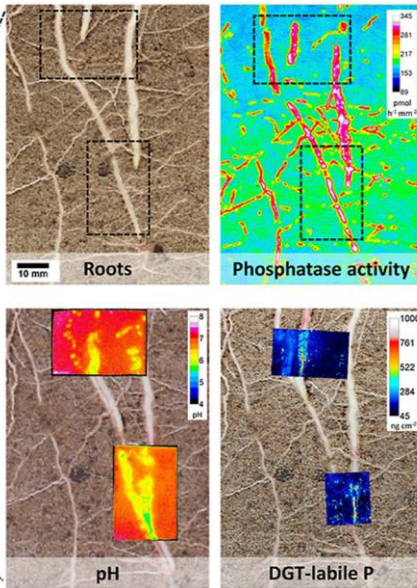
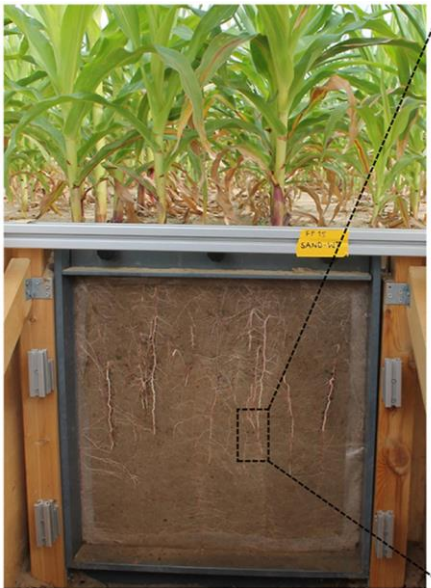

45. ábra. Az exoenzimek feltételezett elhelyezkedése a talajok mikrokozmoszaiban (BURNS, 1978)

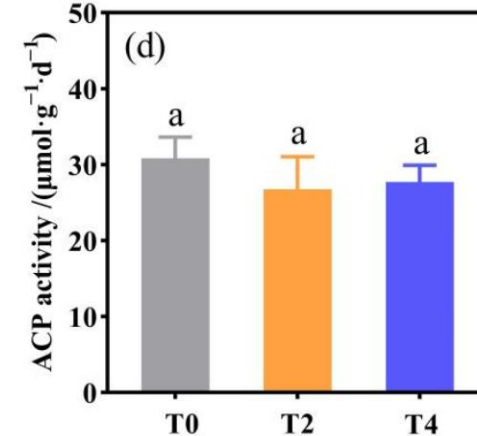
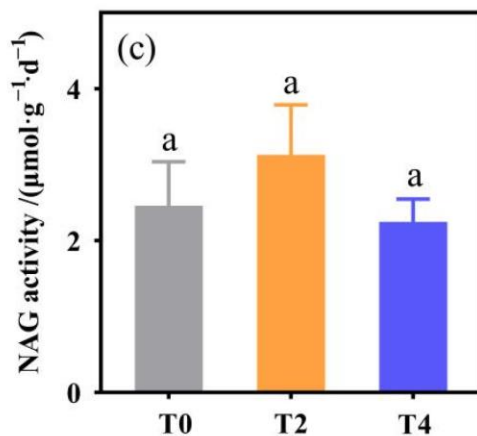
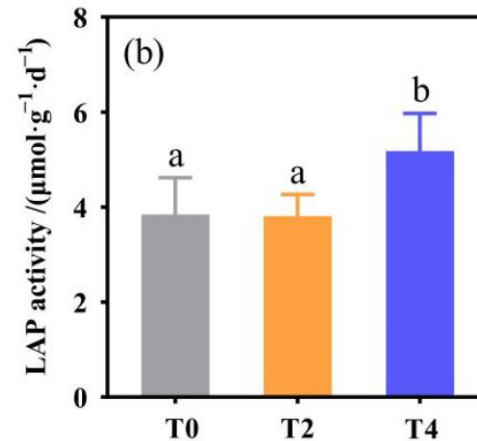
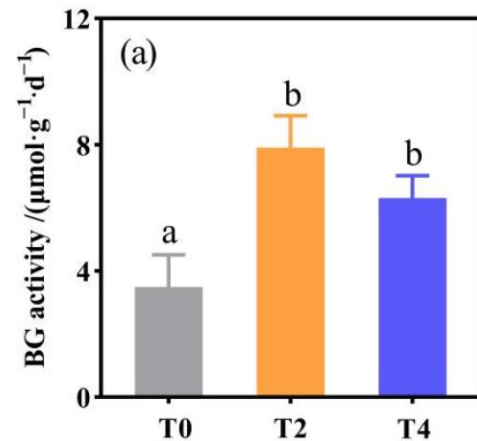
Foszfátz enzimek működése a gyökérszónában

- A megfelelő P-ellátottság döntő fontosságú a növénytermesztésben. A foszfor mobilizálásában növényi és mikrobás eredetű protonok és extracelluláris foszfátok játszanak szerepet.
- Egy kísérletben kukorica (*Zea mays* L.) gyökér-szőrösöttségének (vad típus és hajszálgöyökér-hiányos) és a talaj fizikai féleségének (homok és vályog) hatását vizsgálták a P-mobilizációra. A hatásokat a talajban 2-dimenziós kémiai képalkotással (zymography) és vékonyréteg-módszerekkel (P és Mn-mobilizáció) tették láthatóvá *in situ* kísérletben.
- A növényi gyökerek jelenlétének hatása a talaj foszfátz aktivitására és a pH-ra nagyobb volt homoktalajban mint vályogban, de a gyökér-szőrösöttségnek nem volt hatása. A gyökérszóna savasodása szignifikánsan erősebb volt fiatal gyökérszövet esetében (gyökérsüvegtől vett távolság <2 cm), mint idősebb szakaszoknál (>4 cm-re a gyökérsüvegtől), egyben erősebben jelentkezett a vad-típusnál, mint a gyökérhiányos növényeknél.
- Az erősebb savanyodás hatására nagyobb P-kioldódás (mineralizáció) volt mérhető, főleg a fiatal gyökérszakaszok mentén, mindkét növény genotípusnál.
- Mindkét növény genotípus jobban fejlődött vályogon mint homokon. A vad-típus pedig magasabb P-koncentrációt és nagyobb biomassza-tömeget eredményezett a gyökérszőr-hiányos típushoz képest. Összességében a talajtípus foszfor-mobilizációra gyakorolt hatása volt erősebb.

Kukorica gyökereinek és a talaj fizikai féleségének hatása a talaj pH-értékére és a foszfor-mineralizációra, in-situ kísérletben alkalmazott 2D-képalkotó módszerrel és vékonyréteg detektálással (pH, acid-foszfátáz aktivitás ($pmol\ mm^{-2}\ h^{-1}$), P és Mn kioldódás ($pg\ cm^{-2}\ s^{-1}$), kukorica vad-típus (WT) és hajszálgökér-hiányos genotípusok (*rth3*) esetében), vályogos (L) és homokos (S) talajon, in situ kísérletben. A vörös nyilak a legaktívabb P-mobilizációt és aktív gyökérnövekedést jelzik. A fehér zónák a P-hiányos területek jelzik, az idősebb gyökérszakaszok mentén.

Felmelegedés hatása a talajenzimek aktivitására

Talajenzimek aktivitásának változása klímaváltozást (felmelegedést) modellező mesterséges terepi kísérletben Kínában:

(a) β -1,4-glükózidáz aktivitása (BG) – (szénhidrátbontó)

(b) β -1,4-*N*-acetilglükózidáz aktivitása (NAG) – (N-metabolizáló)

(c) L-leucin aminosztein-aminopeptidáz aktivitása (LAP) – (N-metabolizáló)

(d) Acid-foszfataz aktivitása (ACP) – (P-metabolizáló).

(e) T0: kontrol terület felmelegítés nélkül;

(f) T2: talaj 2 °C-os felmelegítése;

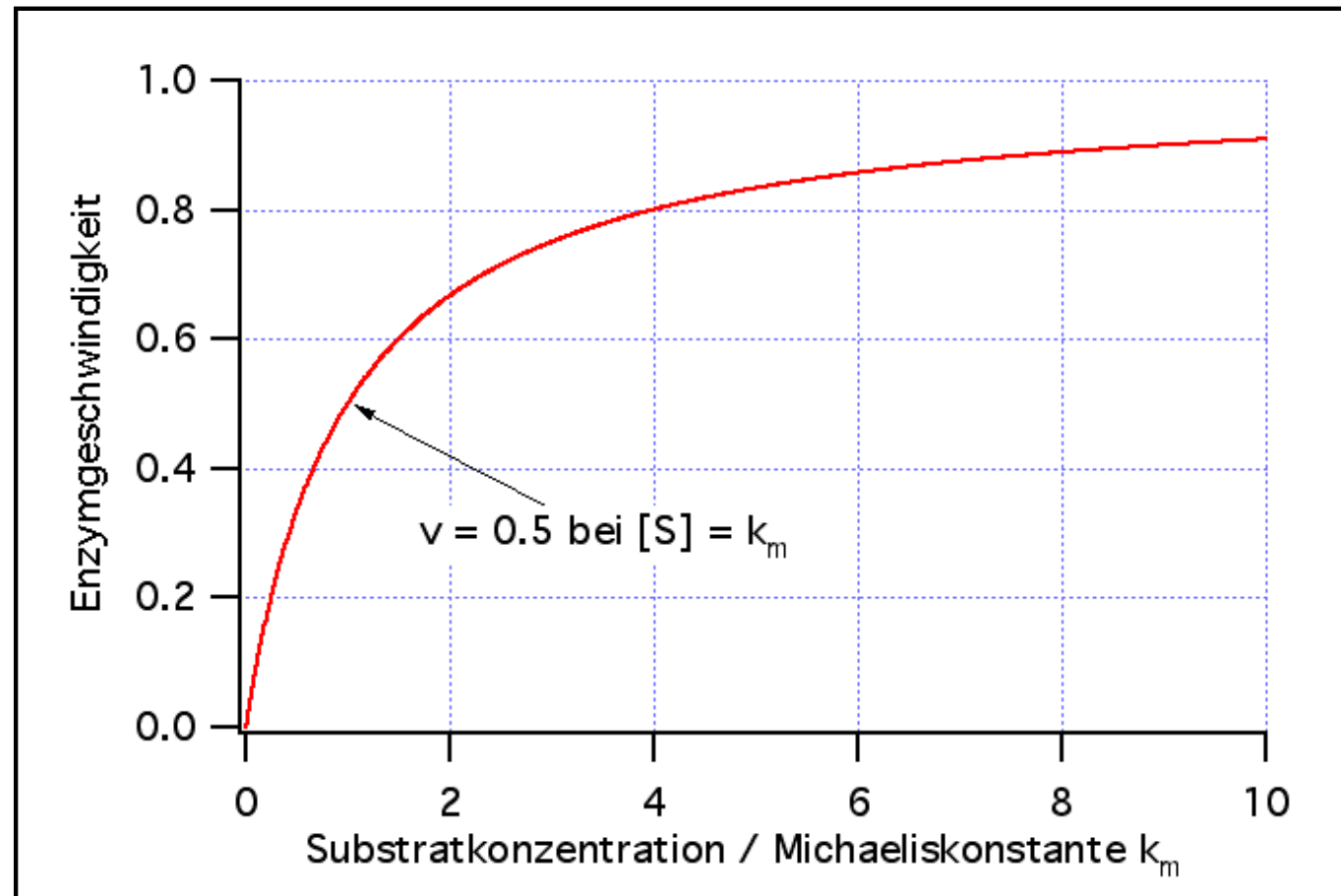
(g) T4: talaj 4 °C-os felmelegítése

A kisbetűk a szignifikánsan eltérő hatásokat jelzik ($p < 0.05$).

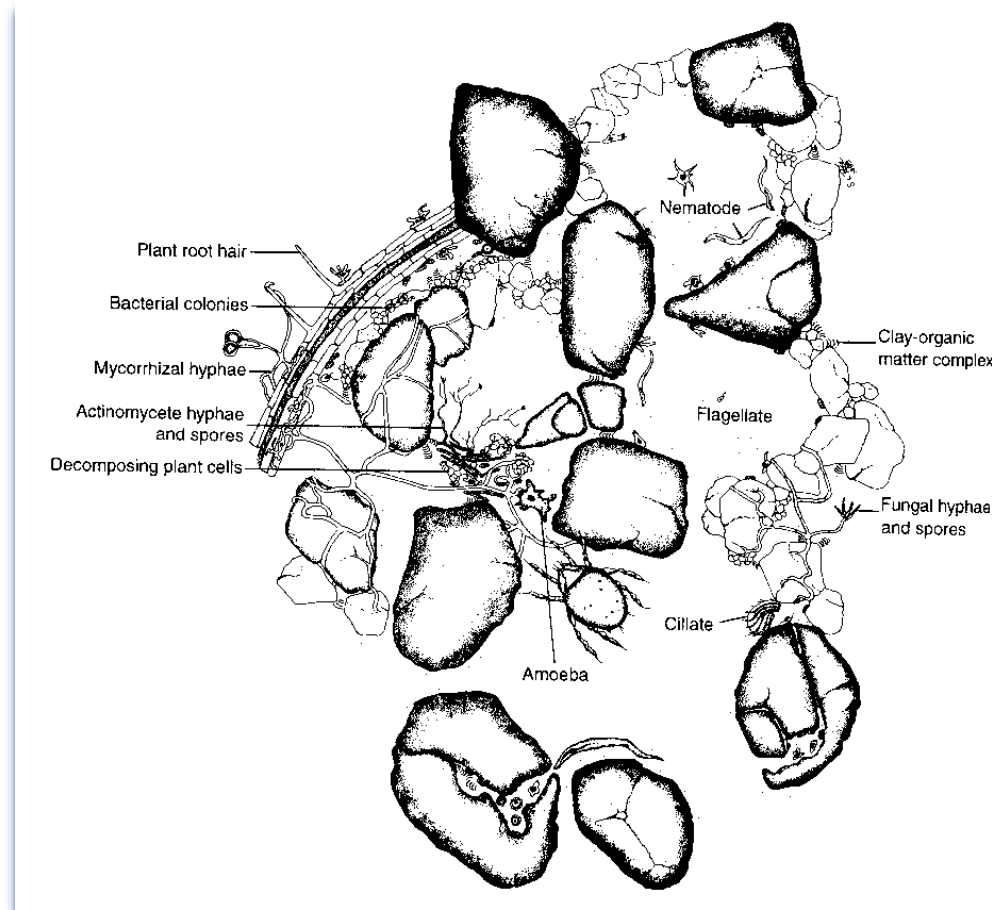
Enzimaktivitás mérése talajokban, levonható következtetések

- Minden jelentős anyagcserefolyamatot enzimek katalizálnak $\Rightarrow$ talajok biológiai potenciálja, pl.
  - Hidroláz $\Rightarrow$ mineralizáció
  - Nitrogenáz $\Rightarrow$ nitrogén kötés
  - Foszfátáz $\Rightarrow$ foszfor felvehetővé válás
  - Speciális ligázok $\Rightarrow$ szennyezőanyagok bontása
- Kezelések, beavatkozások hatásainak összehasonlíthatósága $\Rightarrow$ enzimeket indikátorként használjuk a talajtulajdonságok értékelésében!
- Enzimaktivitás mellett a szubsztrát mennyisége is fontos, ill. ennek mennyiségének aránya is az enzim-mennyiséghez képest

A reakciósebesség és a szubsztrátkoncentráció közötti összefüggés a talajban

A növények és a termőtalaj anyagforgalmi egysége, növény-mikroba kölcsönhatások; együttélés a talaj biológiai rendszerével. A talaj élőlények szerepe a talajképződési folyamatokban

A talajképződés szerves és szervetlen nyersanyagai

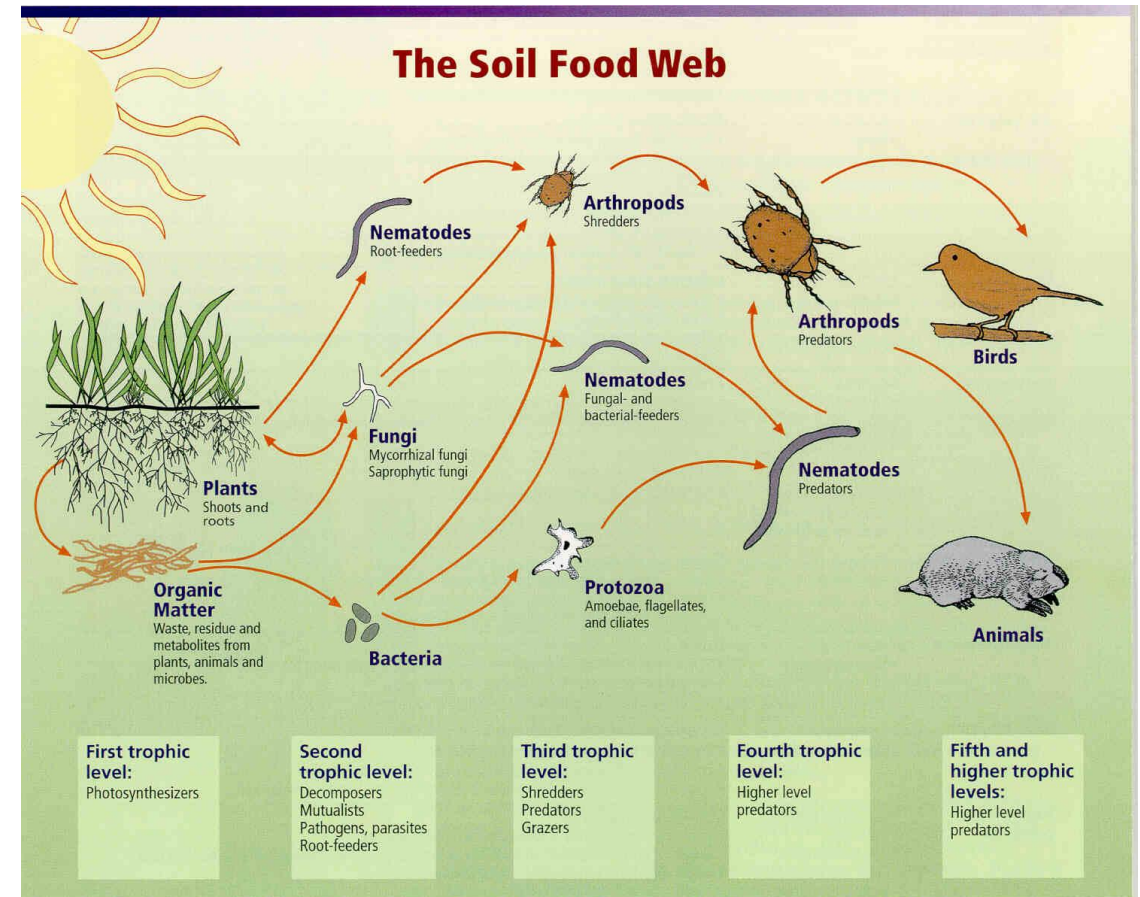
A bioszférában bárhol, ahol új kőzetfelületek jelennek meg, azokon a talajképződés megindul, ha:

- az élő szervezetek működéséhez szükséges hőmérséklet és nedvesség együtt van, és
- a térségben a talajképző szervezetek számára energia- és elemforrásként szereplő szerves anyagok szintézise, és ebből kialakult holt szerves anyagok akkumulációja folyik, ill. oda ilyen anyagok külső forrásból beáramlanak.

A talajlakó növényi és állati szervezetek tevékenysége

- **Növényi szervezetek**
  - Élő és elhalt biomassza képzése
- **Állati szervezetek**
  - Mineralizáció és humuszképződés
  - szerves anyagok aprózása – felületnövelés
  - enyhe kémiai bontás
  - biológiai alagcsövezés
  - morzsás szerkezet kialakítása
  - talajrétegek keverése
  - mikroba populációk szabályozása
  - talajoltás

Rhizoszféra

- A rhizoszféra a növényi gyökér és a talaj közötti vékony, átmeneti zóna.
- A talajok biológiai aktivitása ebben a régióban koncentrálódik!
- A képen a növényi gyökér sejtjei, extracelluláris fehérjék és cukrok kiválasztása látszik egy fiatal hajszálgyökérből.

Egészséges ökoszisztémák talajainak átlagos talajbióta számai

	Mezőg. terület	Gyep (préri)	Erdőtálat
Egyedszám 1 g (teáskanálnyi) talajban			
Baktériumok	100 mil. -1 bil.	100 mil. -1 bil.	100 mil. -1 bil.
Gombák	több méternyi	több 10–100 m-nyi	1-40 mérföldnyi (fenyvesekben)
Protozoák	több 1000	több 1000	több 100,000
Nematodák	10-20	több 10–100	több 100
Egyedszám négyzetlábanként			
Arthropodák	< 100	500-2000	10,000-25,000
Földigiliszták	5-30	10-50	10-50 (0 fenyvesben)

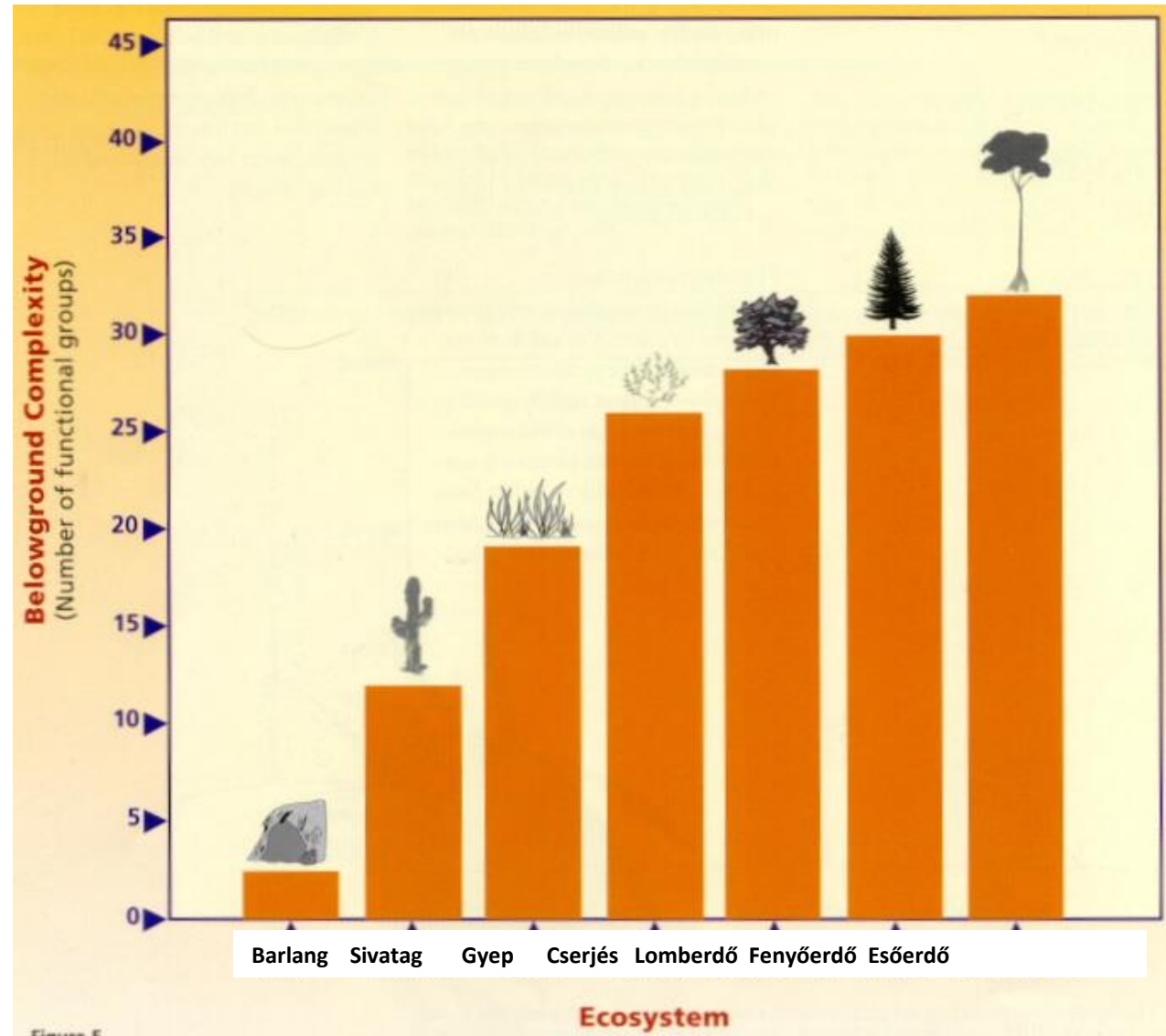
A talaj faunaelemeinek tagjai

- 1-2. ikerszelvényesek vagy ezerlábúak (*Diplopoda*): bomló növényi anyagokat fogyasztanak
- 3. százlábúak (*Chilopoda*): ragadozók
- 4-5. ugróvillások (*Collembola*): bomló növényi anyagokkal táplálkozó állatok
- 6. földigiliszta (*Lumbricus terrestris*): avar szerves anyagait (lombot, baktériumokat) fogyasztják
- 7. Szárazföldi ászkarák (*Isopoda*): a lehullott avart fogyasztják
- 8. Talajlakó atkák: lehulló nedves lombot, korhadó növényi anyagokat fogyasztók ill. más fajok ragadozók
- 9-25. A talajban előforduló légylárvák típusok: lehullott falevelek destrukciójáért felelősek

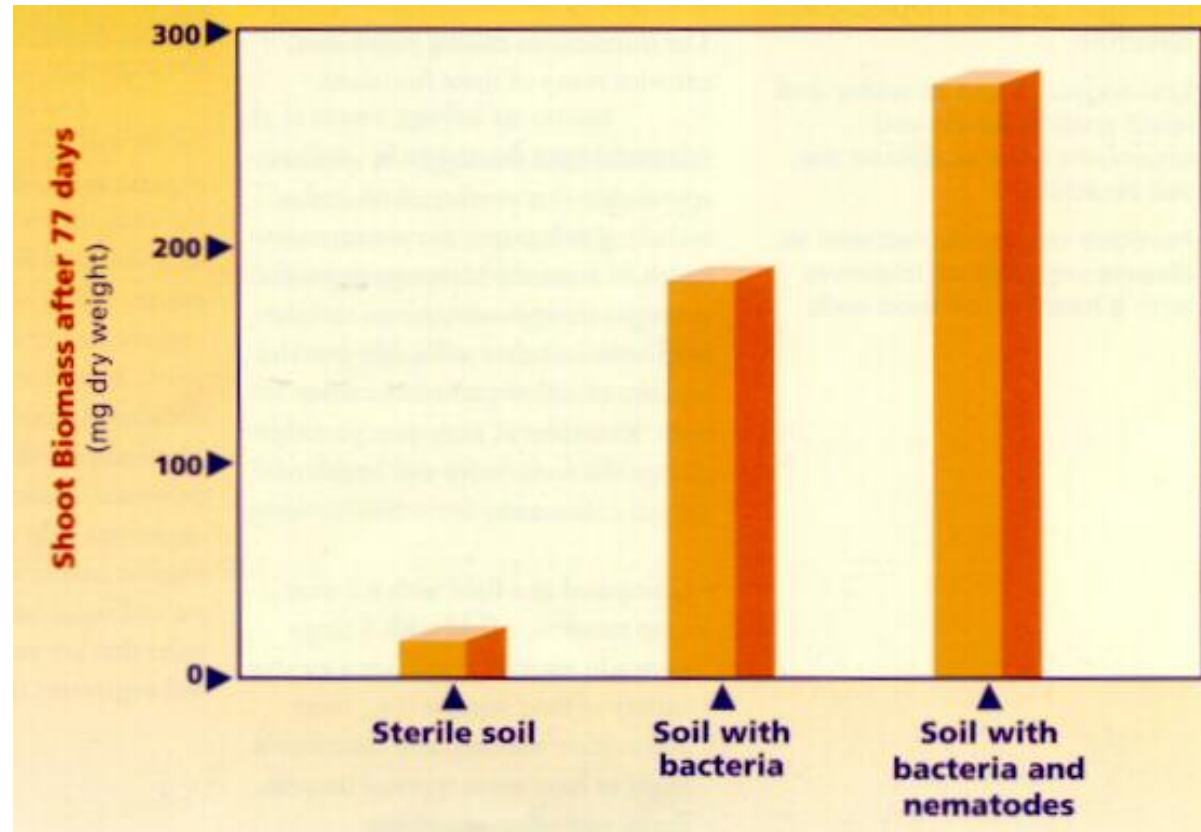

A talajbióta összetettsége különböző ökoszisztémákban

A lebontás hatékonyságának és a talajbióta komplexitásának összefüggése

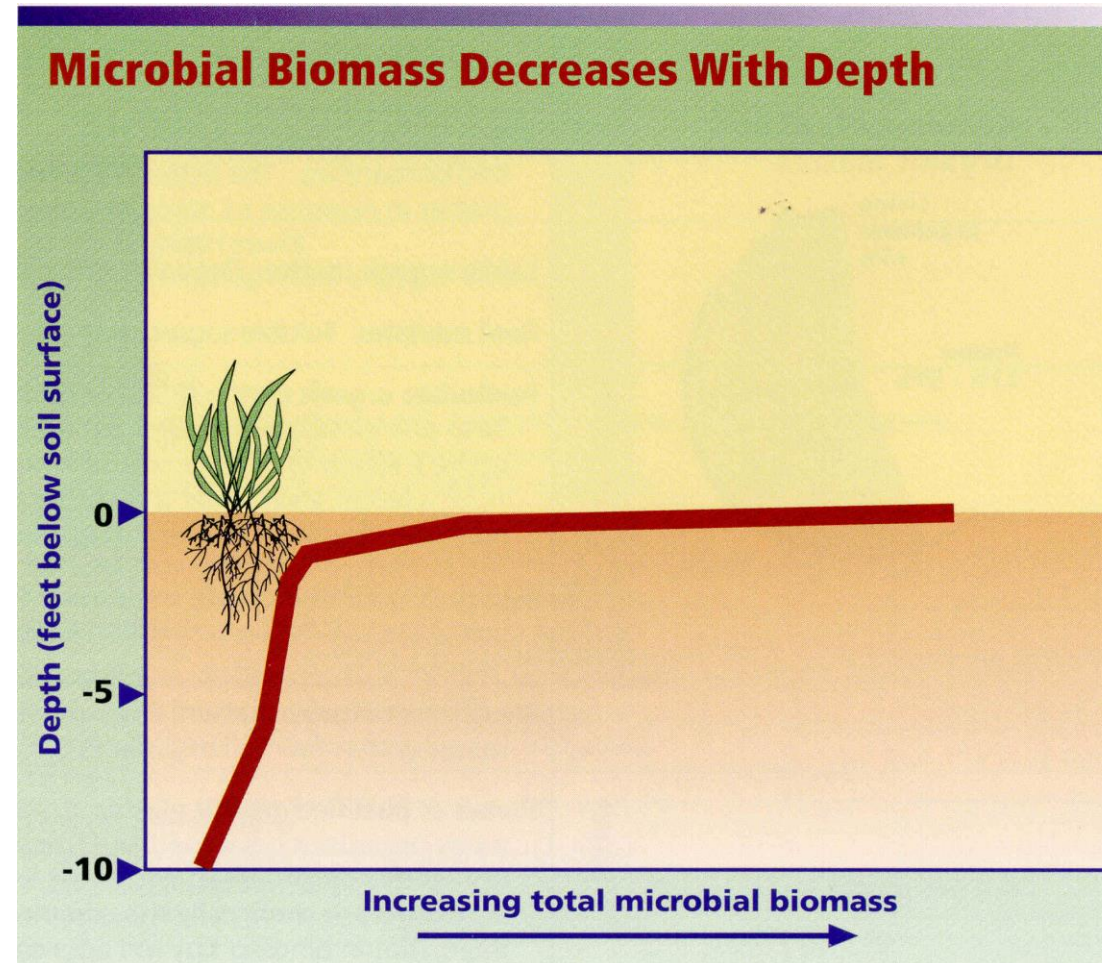
Baktériumok és az őket fogyasztó nematódák (fonálférgék) hatása egy fűféle növekedésére (blue grama grass)

Az edafonra ható környezeti tényezők

- a szerves anyag minősége, mennyisége, eloszlása
- a talaj levegőzöttsége
- a talaj nedvességtartalma
- a talaj hőmérséklete
- a talaj kémhatása

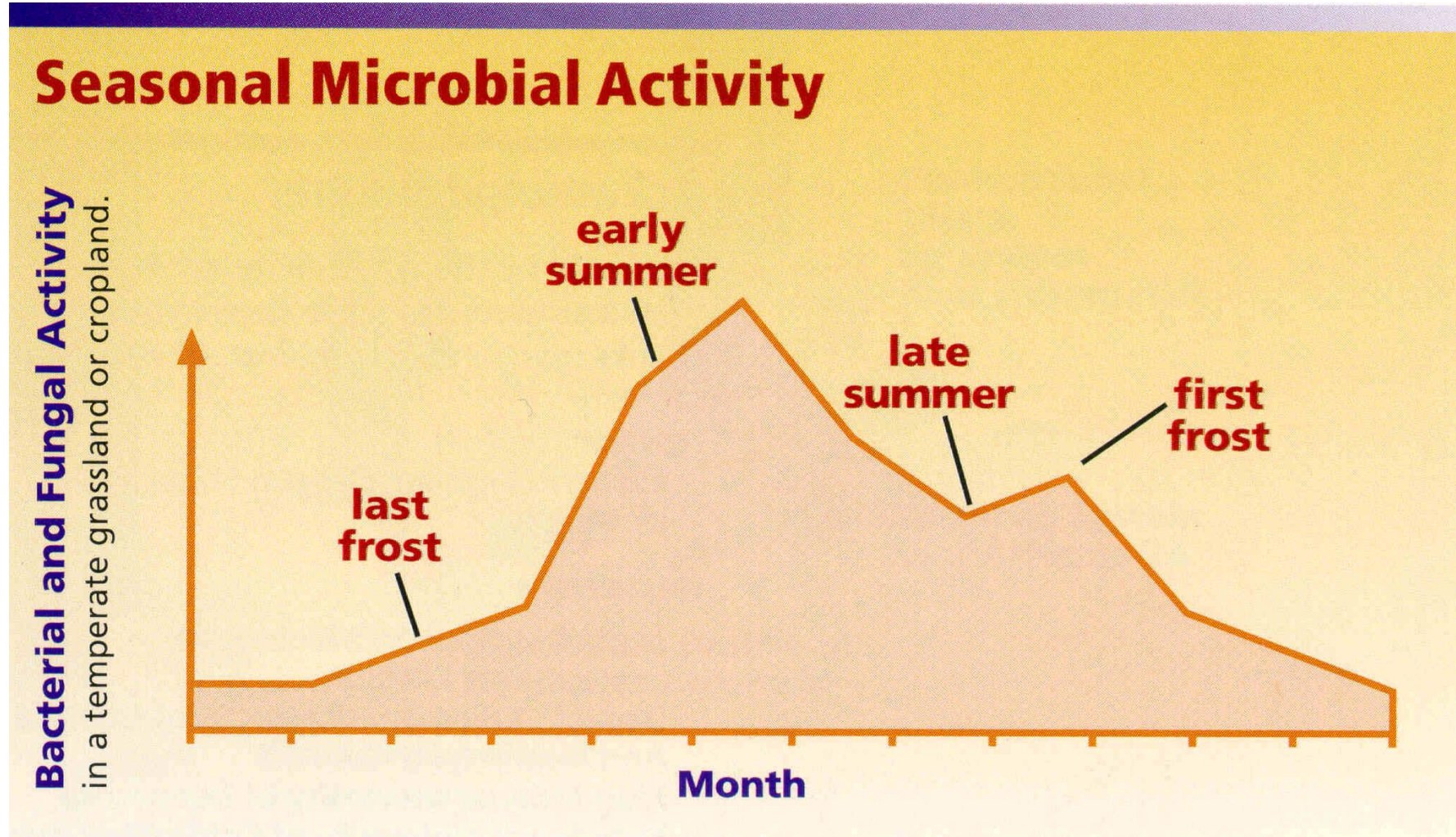

Mikrobiális biomassza változása a talajmélységgel

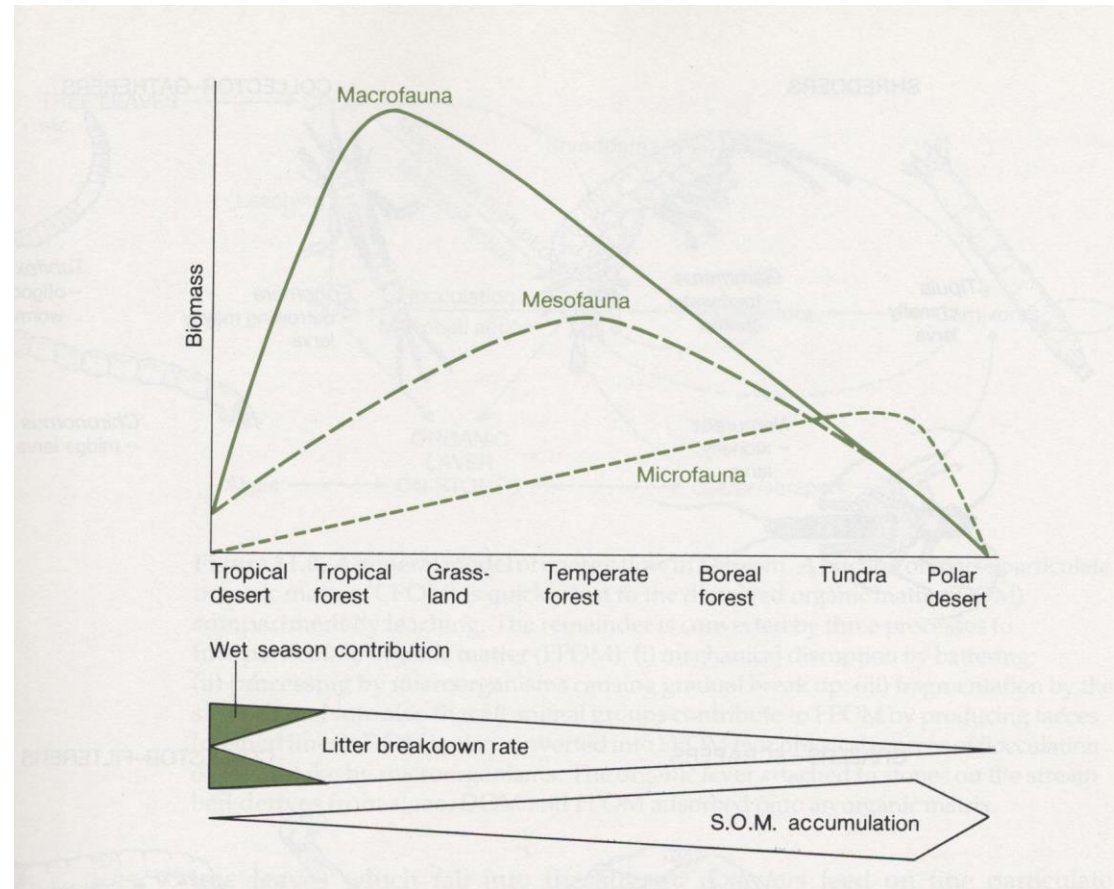

A mikrobiális aktivitás szezonalitása

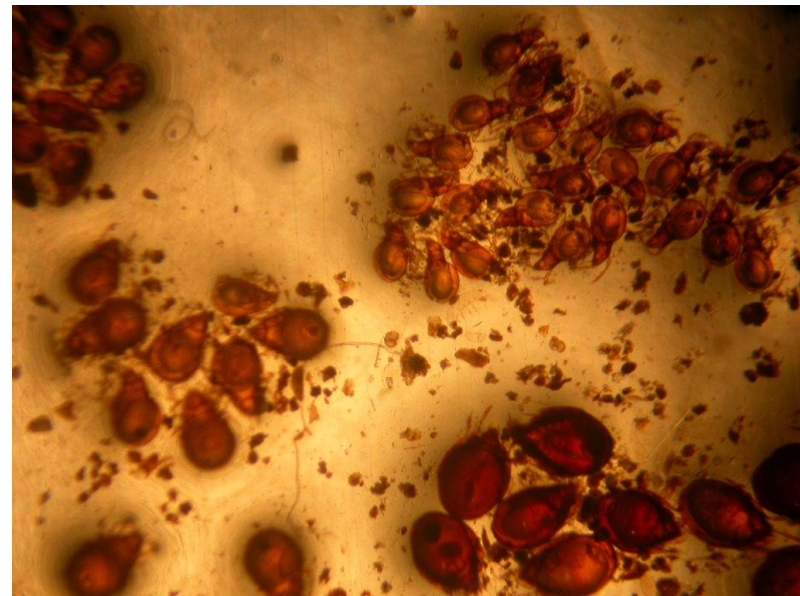
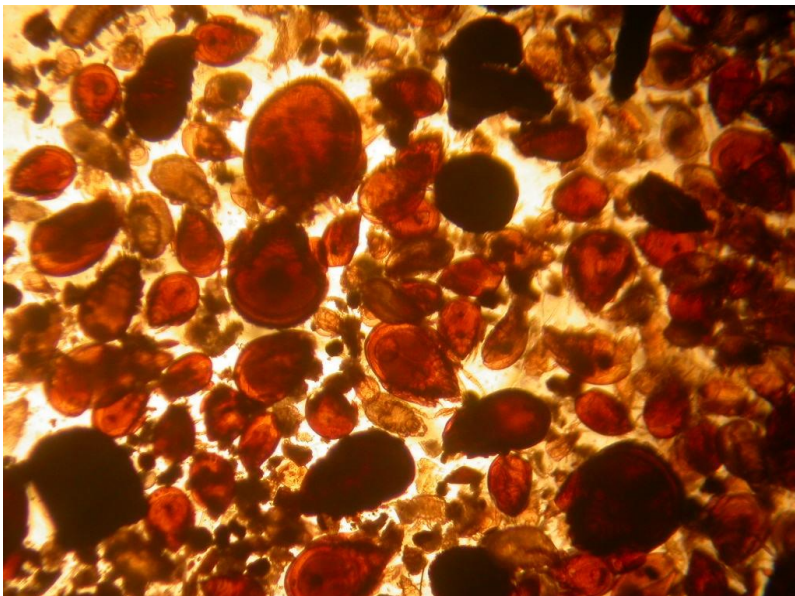
A talajfauna részvétele a lebontásban a földrajzi szélesség változásával

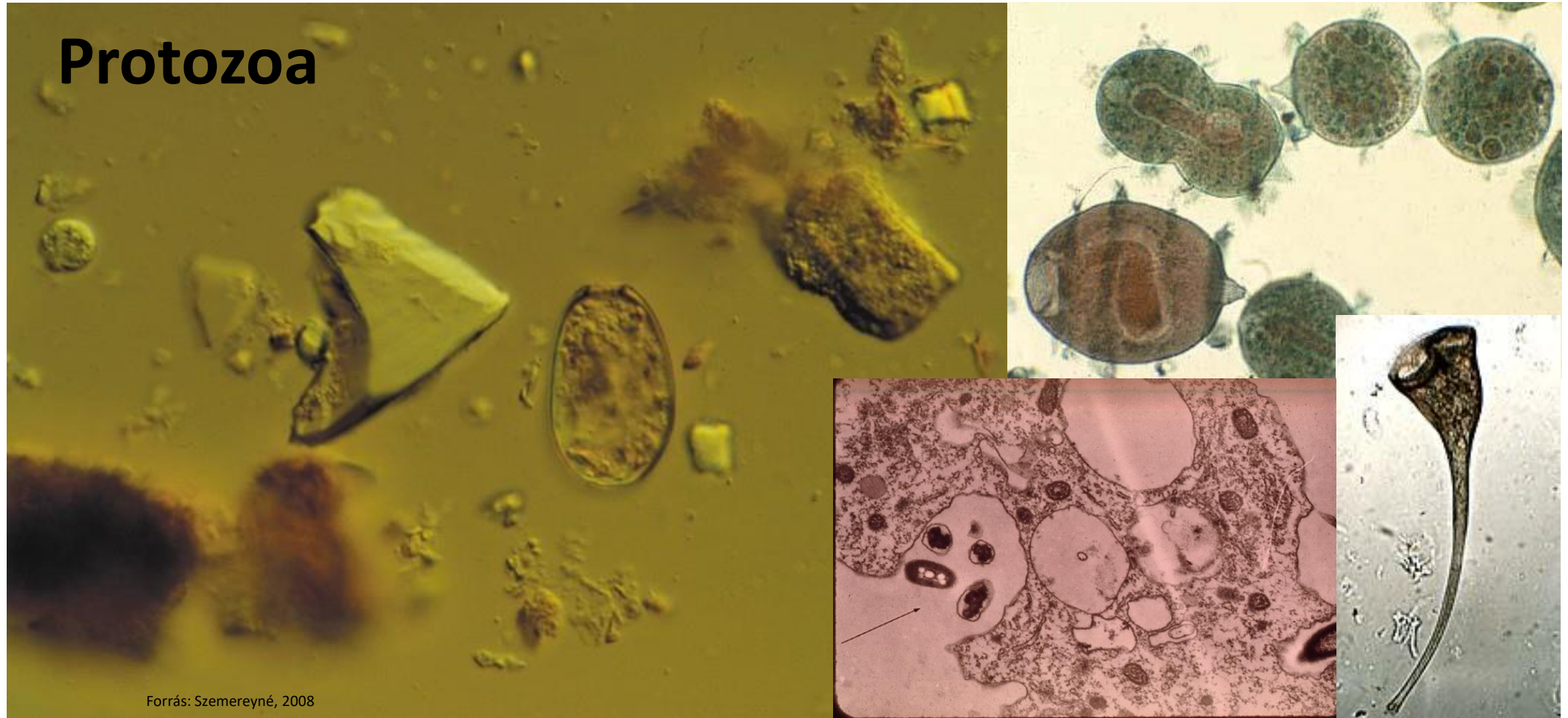
Az avartakaró tömege és bomlási sebessége

- Panamában kevert állományú erdők alatt átlag $11.000 \text{ kg} \cdot \text{ha}^{-1} \cdot \text{év}^{-1}$ avarprodukciónak észleltek, amiből $5800 \text{ kg} \cdot \text{ha}^{-1} \cdot \text{év}^{-1}$ az avarlevél frakcióra esett
- Hazai erdeinkben (Gere, 1971) $760\text{-}3160 \text{ kg} \cdot \text{ha}^{-1} \cdot \text{év}^{-1}$ értékekkel számolhatunk

Protozoa

Forrás: Szemereyné, 2008

Kerekesférgek

Fonálférgek

Atkák

Félrovarok

Ugróvillások

Lábaspotrohúak

Álskorpiók

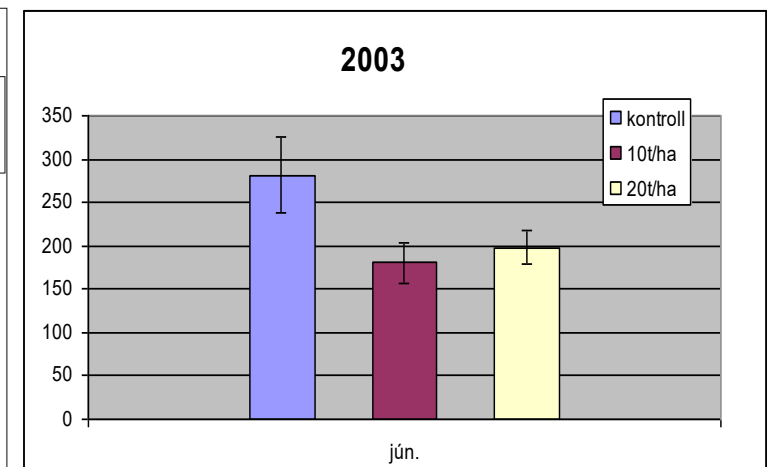
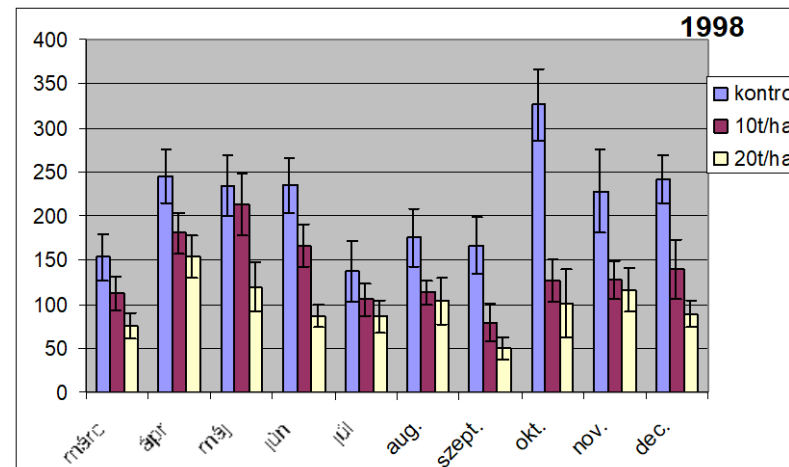
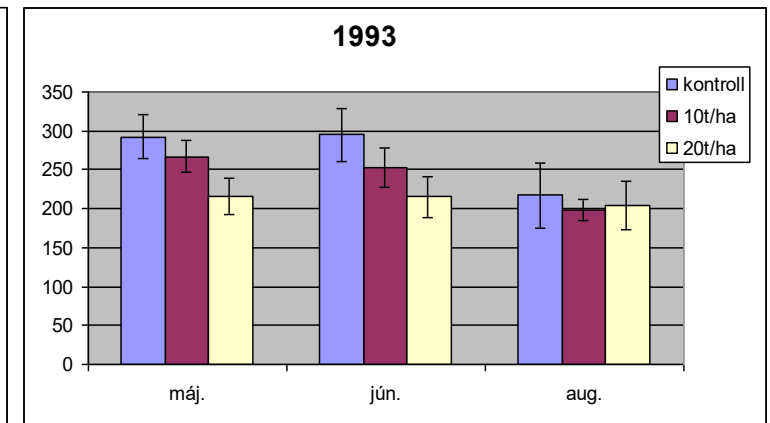
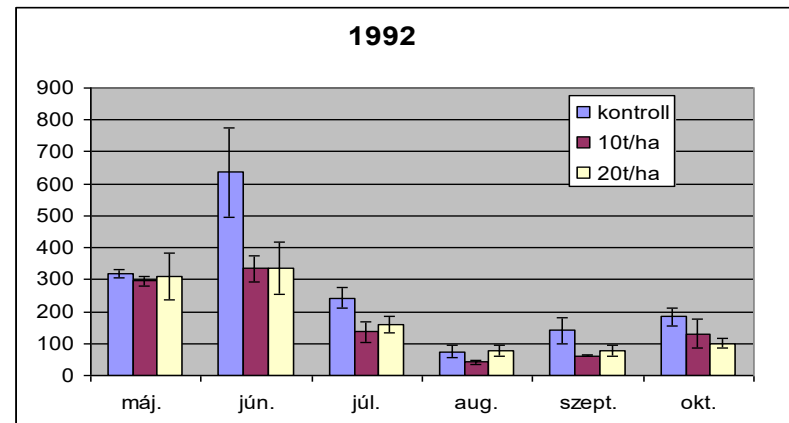

Meszezési kísérlet a Soproni-hegységben

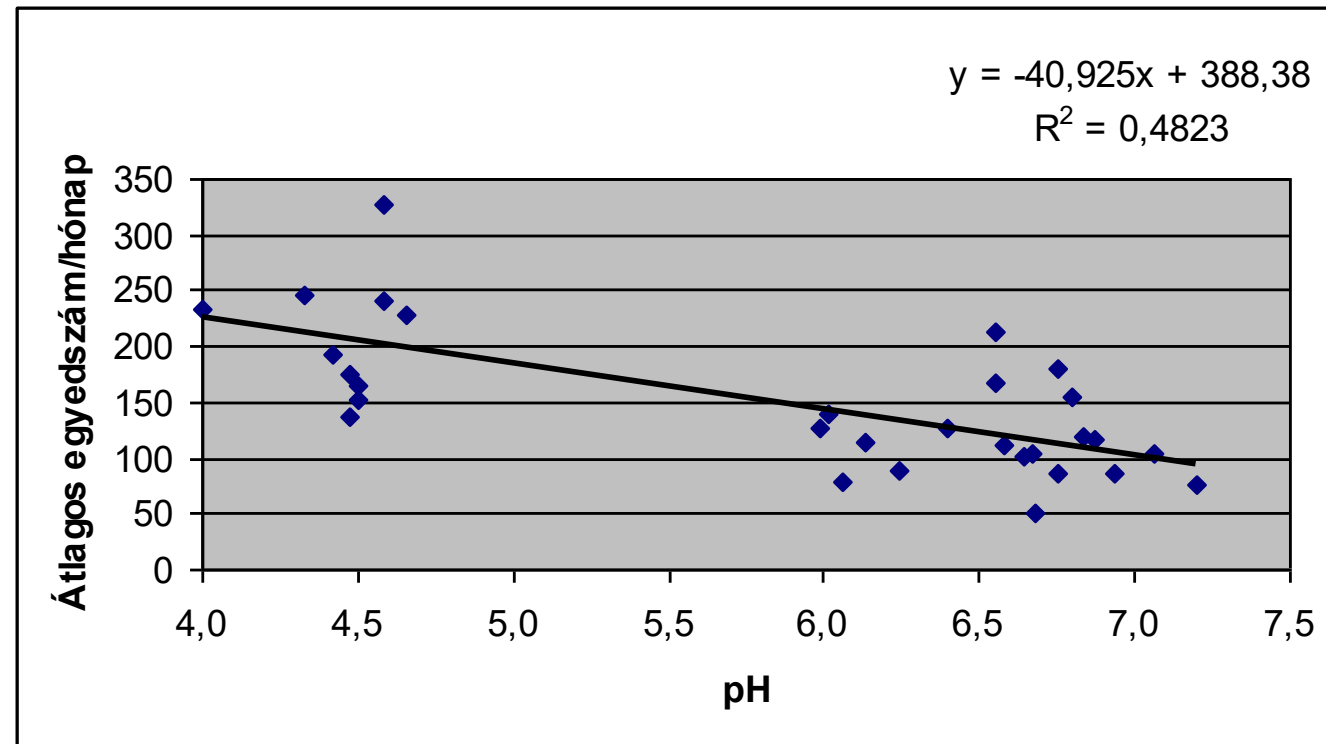
Páncélosatkák egyedszáma 500 cm³ talajmintában

471 darab 500 cm³-es talajmintából:

- 83239 egyed,
- 90 faj (36 család, 67 genus) került elő.

Páncélosatkák egyedszáma – talaj pH kapcsolat

Avar borítottság meszezési kísérlet különböző kezeléseiben

Kontroll: 0-20 db földigiliszta/m²

10 t CaCO₃/ha

20 t CaCO₃/ha: 33-67 db földigiliszta/m²

Földgiliszta járatok és -ürülék

Forrás: Clive A. Edwards, The Ohio State University, Columbus.

Forrás: Soil and Water Management Research Unit, USDA-Agricultural Research Service, St. Paul, Minnesota

A talaj élőlényeinek szerepe a talajképződési folyamatokban

- **talajképző faktorok:** a geológiai szubsztrátum, klíma, víz, a vegetáció szerves hulladékanyagai, talajállatok és mikrobák, stb.) a maguk összhatásában általában *rövid időtávon*, a környezet szerves és szervetlen kiinduló anyagait *talajmátrix*xá alakítják;
- **talajfejlődés:** hosszú távon érvényesülő, mélyreható átalakulás; a talajképző anyagőzetnek baktériumok és zuzmók hatására bekövetkező *mállás*ával kezdődik és különböző *talajtípusok* egymást *szukcesszíve* váltó *sorozat*ába torkollik; talaj életközösségeinek *szukcessziója* természetes kísérő jelensége;
- **talajevolúció:** Egy-egy területen az évszázadok, évezredek során kibontakozó talajfejlődési sorozatban sajátos talajrendszerek sokfélesége alakult ki; rendkívül hosszú időtartamú, évszázazredekre, évmilliókra szóló fejlődés.

A talajképződés szervetlen alapanyaga: az alapkőzet mállási folyamatai és a mikrobák szerepe ezen folyamatokban

- Mállás: A talajmikrobák jelentős szerepet játszanak a kationok felszabadításában, pl. agyagásványokból.
  - *Bacillus circulans* (biotitból és ortoklászából szilíciumot és káliumot)
  - *Thiobacillus ferrooxidans* számos ásványt oxidál, (pl. bornitot (Cu_3FeS_2), szfaleritet (ZnS) és molibdenitet (MoS_2))
  - Savtermelés – mállást/kioldódást gyorsító hatás;
- CO_2 mállasztó hatása:
  - szénsav
  - Ca-, Mg- és Fe(II)-hidrogénkarbonátok képződését
- tápanyagelvonás
  - *Tiobacillusok*: vas- és más szulfidok oxidációja
  - nitrifikálók: ammónia oxidációja
  - heterotrófok termelte egyéb savak

Szerves kelatizáló és komplexképző vegyületek, mint a mikrobák anyagcseretermékei, kilúgozás és podzolosodás

- mikrobák komplexképző vegyületei (főleg kelátok) a fémek kationjait vízoldható komplexekben kötik meg
- kelatizáló ágensek:
  - bórsav, citromsav, ketoglutársav, benzkatechin, szalicil-aldehid, szalicilsav, stb. többértékű fémionokkal;
  - o-dihidroxi-benzol szilíciummal is!

Kelátképző vegyületek hatásai a talajképződésre

- *Kilúgzás*: a talaj felső szintjéből (horizontjából) a sók, karbonátok, könnyen oldódó ásványok, szerves és szervetlen kolloidok, stb. a mélybe mosódnak;
- *Podzolosodás*: lefelé haladó szerves anyag, továbbá (főleg ionos formában) Al- és Fe-vándorlást majd azt követő felhalmozódást értünk, a talaj agyagásványai szerkezetének irreverzibilis felbomlásával egyidejűleg;

Az agyagvándorlás megállása, kicsapódás

- Mélységgel lefelé haladva a Ca-tartalom és pH növekedésével;
  - komplex kötődésű Al- és Fe-ionok kicsapódnak;
  - Kis molekulatömegű szerves savak neutralizációja;
  - Szólok flokkulációja;
- mélyebb talajszintekben a redoxpotenciál növekszik $\Rightarrow$ ferroionok oxidációja $\Rightarrow$ komplexek lebomlása
- mechanikai szűrőhatás
- illuviális (felhalmozódási) szint legfelső részében többnyire szerves anyagok, míg mélyebben Fe- és Al-oxidok (szeszkvioxidok)
  - utóbbi akkumulációja szintjében sejtes és fonalas struktúrájú baktériumok halmozódnak fel vaslerakódással

Összefoglalva: a fémionokat a talajokban természetesen előforduló szerves anyagok kötik meg olyan átmeneti állapotot előidézve, , amely megakadályozza, hogy a szabad kationok vagy az egyszerű szerves-fém komplexek a perkolációval a rendszerből eltávozzanak $\Rightarrow$ (mikro)tápelem depó!

Glejesedés: talajképződés anaerob mikroorganizmusok hatására

- anaerob, redukáló viszonyok
- glejesedés: az ekkor előtérbe kerülő anaerob légző kemoorganotróf fermentáló, továbbá anaerob kemolitotróf baktériumok hatására a talajszelvényben szabad szemmel is megfigyelhető átalakulások és agyagvándorlások mennek végbe
  - oxigénhiány esetén, szerves anyagok jelenlétében főleg a vassal és a mangánnal mint terminális elektronakceptorral légzők hatására a $\text{Fe}^{(\text{III})}$ és a $\text{Mn}^{(\text{III}, \text{IV})}$ -oxidok redukálódnak és oldatba mennek, s szerves vegyületekkel vízzoldható komplexet képeznek
  - erősen érintett elem még a S

Glej vs. pseudoglej

- glejesedés: a víztelítettség régiójából az oldott Fe- és Mn-formák a finom pórusokon át a felsőbb, vízzel még telítetlen talajrétegekbe vándorolnak, ahol – legalábbis részben – obligát aerob, kemolitotróf autotróf vasbaktériumok közreműködésével oxidálódnak és kicsapódnak, főleg a *pórusok felszínén* lerakódva
- álglejesedés: vízzel csak átmenetileg telített szintekben a víztelítettség idején a póruszegélyek Fe- és Mn-oxidjai redukálódnak és oldódnak, és ezt követően az ionok az aggregátumok belsejébe diffundálnak. A későbbi szárazság idején elsőnek a durva pórusok víztelenednek el, ami után az oxigén behatol az aggregátumokba és a ferro- és mangánoionokat oxidálja. Ez esetben a rozsdafolt és konkrécióképzés főleg az egyes *aggregátumok belsejében* megy végbe.

Glej

vs.

pszeudoglej

TR (Nyíregyháza)

MEST (Nyirád)

PG-ABE (Gödre)

Glejes talajsziintek jellegzetes mikrobái

- **szulfátredukáló Desulfovibrio génusz** (*D. desulfuricans*): szulfát, mint terminális elektronakceptor segítségével egyszerű szerves vegyületek elégetésére képesek (organotrófok).
  - Egyes törzsei kemolitotróf autotrófok.
- A ferrivas Fe(III) szerves vegyületek elégetésekor számos **fakultatív kemoorganotróf baktériumnál** is az elektronakceptor szerepét töltheti be.
- **Desulfuromonas acetoxidans típusú szervezetek**: pl. acetáttal mint egyedüli C- és energiaforrással, anaerob körülmények között szaporodnak, miközben az elektronokat elemi kénre vezetik, és azt szulfiddá (S^{2-}) redukálják (anaerob, kemolitotróf kénlégzők).
- **Thiobacillus denitrificans**: Gram-negatív, fakultatív anaerob, szerves vegyületekkel légzést folytatni képes, obligát kemolitotróf autotróf kénbaktérium, ugyanitt a szerves FeS_x -vegyületek oxidációját a nitrátok redukációjával kombinálni képes, molekuláris nitrogént szabadítva fel (denitrifikáció);
  - Mivel U(IV)-et U(VI)-á képes oxidálni, uránszennyezett talajok remediációjában hasznosítható!
- **fermentálók** (pl. *Clostridium pasteurianum*): N_2 -t kötnek, amivel előzőekkel alkotott mikrobaközösségeik aktivitásának folyamatosságát teszik lehetővé – legalábbis a fixált nitrogént illetően;
- Homokos réti talajokban **kemolitotróf, autotróf vasbaktériumok** a könnyebb altalaj-vízmozgás hatására sokszor pótlódó Fe(II) beáramlás hatására rendszeres Fe(III)-vaskicsapódás $\Rightarrow$ **gyepvasérc** kialakulása!

A glejtalajokban a vasvegyületek redukációjáért nemcsak a mikrobákat teszik felelőssé, a redukció ugyanis tisztán kémiai úton is végbemehet.

A lateritesedés mint a meleg, csapadékos régiók erdei biodinamikájának következménye

- meleg, ill. a forró humid régiókban, általában trópusi-, szubtrópusi övezetekben megy végbe;
- rendkívül erős mikrobiális szervesanyag-lebontás és a kőzeteknek, ill. ásványoknak biológiai hatásra bekövetkező gyors mállása;
- elsősorban a kovasav, továbbá az alkáli és földalkáliionok kimosódása (eredeti készleteinek 90%-a is!);
- Fe- és Al-oxidok csekély oldhatósága folytán csak olyan kis mértékben mozognak, hogy *in situ* egyoldalú relatív felhalmozódásuk jelentkezik (laterites vasérctelepek!, Fe- és Al-tartalom anyagközettől a felszín felé folyamatosan növekvő értékei). Ti, Mn, továbbá nyomelemek (Cr, Ni, Co és V) is kumulálódhatnak.

A szikesedés és annak talajmikrobiológiai háttere

- oldható sók, elsősorban a nátriumsók döntő szerepe
- nátriumsókban gazdag felemelkedő talajvizek
- megváltozik a talajok szelvénytípusa, az adszorpciós komplexumban a kationok aránya, a humuszanyagok jellege, a baktériumflóra anyagcseretípusok szerinti összetétele, stb.

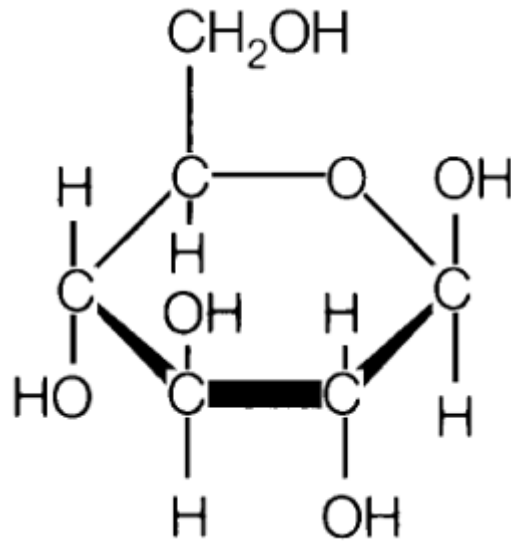
Szoloncsákok talajmikrobiológiai folyamatai

- sókban gazdagok, Na, Ca és Mg kloridjai, szulfátjai és karbonátjai;
- ha a Ca-ionok nagy része karbonát vagy szulfát alakjában kicsapódott, úgy a talajban a rendkívül kedvezőtlen Na_2CO_3 (szóda) és NaHCO_3 jelenik meg;
- szénsavas talajoldat hatására az adszorpciós komplexum és a talajoldat reakciójaként szódaképződés jelentkezhethet (Anaerob viszonyok között a Na_2SO_4 -nak mint terminális elektronakceptorra a *kemoorganotróf anaerob légző baktériumok*, elsősorban *Desulfovibriok* által kiváltott redukciója Na_2S -t eredményez, amelyből szénsav hatására már abiotikus úton Na_2CO_3 és H_2S keletkezik);
- A szulfátok anaerob mikrobiológiai redukciójakor keletkező kén-hidrogén újra szulfáttá oxidálódhat nitráttal, mint terminális elektronakceptorral, *fakultatív anaerob kemolitotrófok hatására*, miközben a talajt N_2 hagyja el; de kénné vagy szulfáttá oxidálódhat a talaj anaerob fotoautotrófjainak részvételével is; a H_2S a talajokból el is illanhat: a visszamaradó kationok közül a nátrium az adszorpciós komplexumba becserélődve gyorsítja az elszikesedést.

Példák a talajokban lejátszódó fontosabb biológiai reakciókra: 1. Talajlégzés

- A talajokban **mineralizáció** folyik: ez az elemek szerves kötésből ásványi kötésbe vitele, a szerves vegyületek energiájának felszabadítása, a biológiailag hasznavehetetlen hőfejlesztés, másrészt a biokémiai komplexitás csökkentése, vagyis a termodinamikai rendezetlenség felé történő elmozdulás.
- A szerves vegyületek elégetése, mint azt a korábbiakban láttuk, nemcsak oxigénnel mehet végbe, hanem anaerob viszonyok között is, amikor az oxigént nitrát, nitrit, nitrogén-oxid, ferrivas, szulfát, kén, stb. helyettesíti.
- Az *aerob talajlégzést általában a termelt CO_2 és a fogyasztott O_2 mérésével határozzák meg.* Nagyon sokszor azonban *csak a CO_2 -termelést mérik: ezt ugyanis mind az aerobok, mind az anaerobok egyaránt kibocsájtják.*

Talajmikrobák szerepe a növényi sejtfal anyagának lebontásában

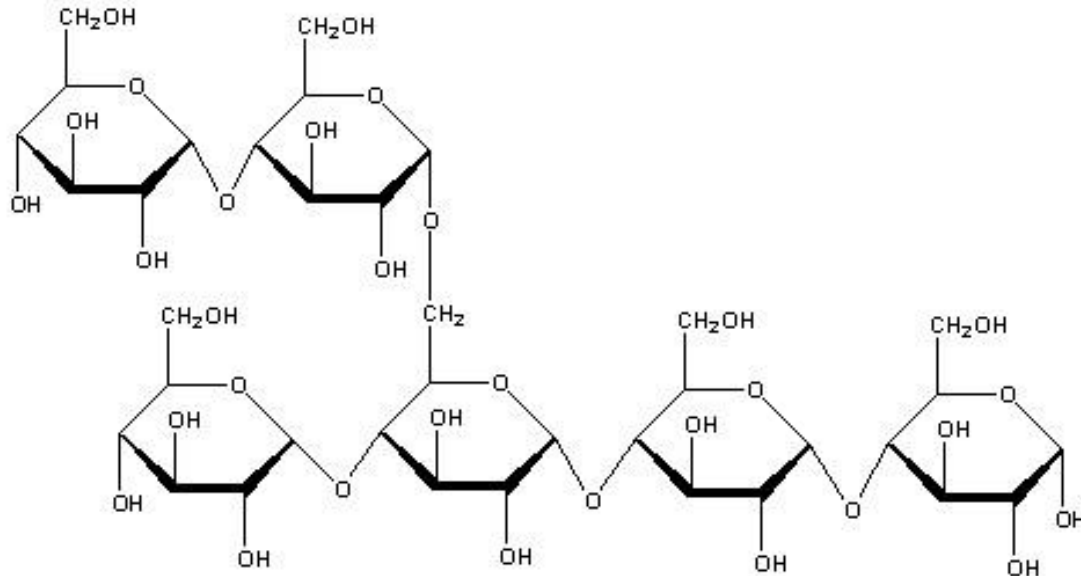
glükóz (monomer)

Keményítő szerkezete

- Glükóz monomerek kapcsolódása α -1,4 és α -1,6 kötésekkel

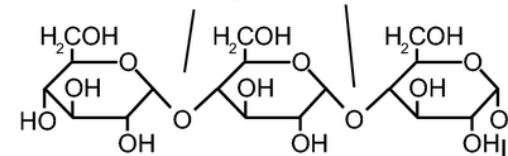
amylopectin

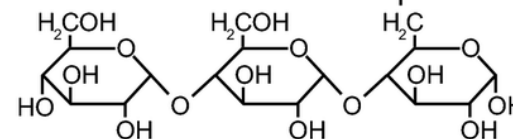
amylose

α -1,4-glycosidic bonds

α -1,6-glycosidic bond

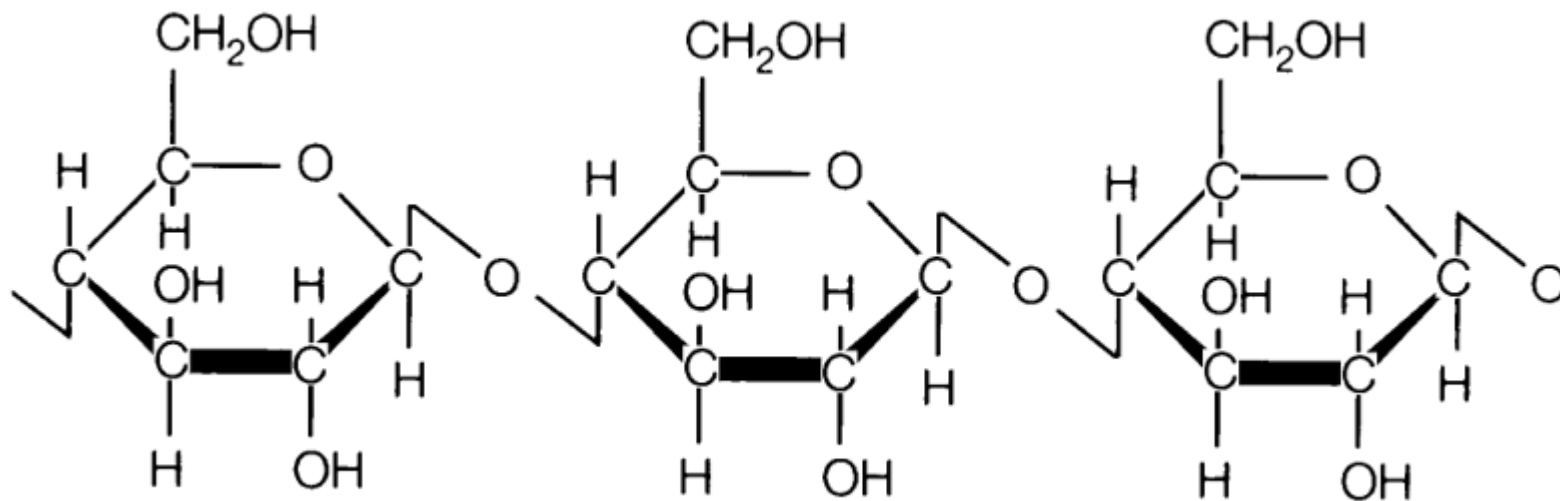

O = single glucose unit

α -1,4-glycosidic bonds

Cellulóz felépítése

- a glükóz monomerek ún. β -1,4 kötésekkel kapcsolódnak (glikogénben, amilopektinben)

Szerves anyag mineralizációjának nyomon követése CO₂-kibocsátás révén (Heil, 2000)

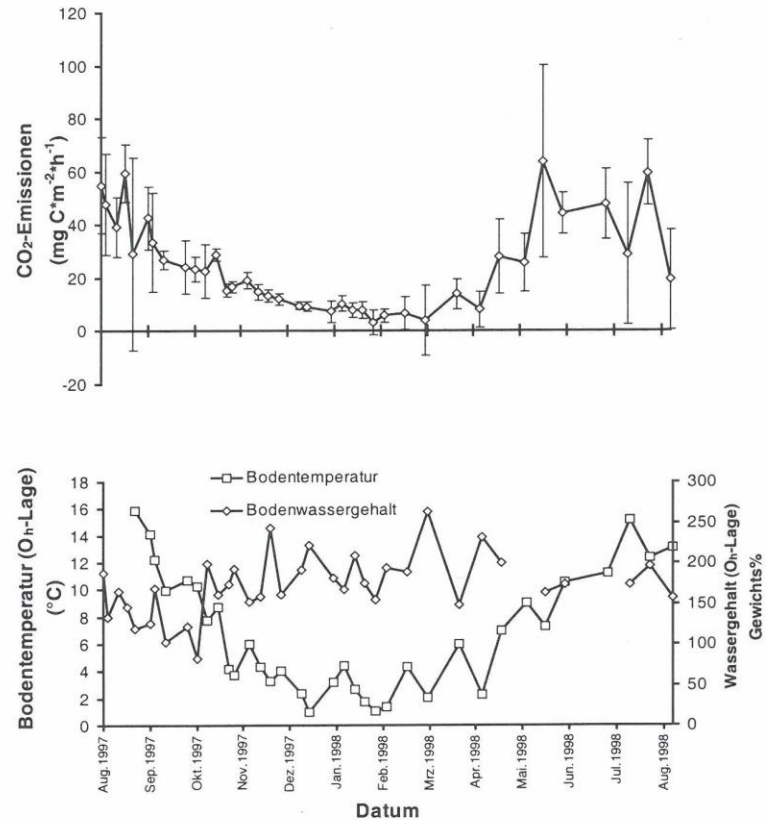

Abb. 3.4-1: Jahresverlauf der CO₂-Emissionen (mit Standardabweichungen), Bodentemperaturen und Bodenwassergehalte (O_n-Lage) auf der Fichtenfläche F_A im Solling.

Példák a talajokban lejátszódó fontosabb biológiai reakciókra: 2. Az elemek mobilizálása és immobilizálása

- A talajokban mint ökoszisztémákban az elemek ún. *biogeokémiai ciklusainak* részfolyamatai zajlanak. E ciklusokban az a mintegy 30-40 elem vesz részt, amelyek az élő szervezetek fejlődéséhez szükségesek. Közülük a C, N, H, O, S és a P jelentőségét szokták kiemelni, de több más elem is nélkülözhetetlen valamely biokémiai reakcióhoz, struktúra felépítéséhez. Minthogy ezen elemek utánpótlása korlátozott, az élet megújulását a légkörön, hidro- és litoszférán át végbemenő körforgalmuk teszi lehetővé.
- E ciklusok fő jellemvonásai:
  - az elemek az élettelen környezettől az élő szervezetek felé, majd ezeken át vissza az élettelen környezethez vándorolnak;
  - az elemek körforgalmában hatalmas geológiai tartalékelem-raktárak iktatódnak be, melyekben az elemek akár geológiai léptékben is igen hosszú ideig tartózkodhatnak;
  - az elemek a ciklusok során szerves kötésből szervetlenbe és vissza vándorolnak, közben oxidációs fokuk változik;
  - az ilyen ciklusoknak két alakját ismerjük:
    - gázfázisú tartalékokkal rendelkező elemciklusok, és
    - üledékes kőzetek tartalékaira támaszkodó ciklusok.

Talajmikrobák szerepe a biogeokémiai ciklusokban

Az elemek vándorlásának katalizálásában mikroorganizmusok nagyon különböző utakon és módokon vehetnek részt, ilyenek:

- ásványosítás vagy mineralizáció,
- immobilizáció,
- oxidáció,
- redukció,
- volatilizáció,
- geológiai üledékek kialakítása,
- szerves kelatáló vagy komplexező vegyületek termelése,
- elemek koncentrációja és gyűjtése,
- izotópfractionálás.

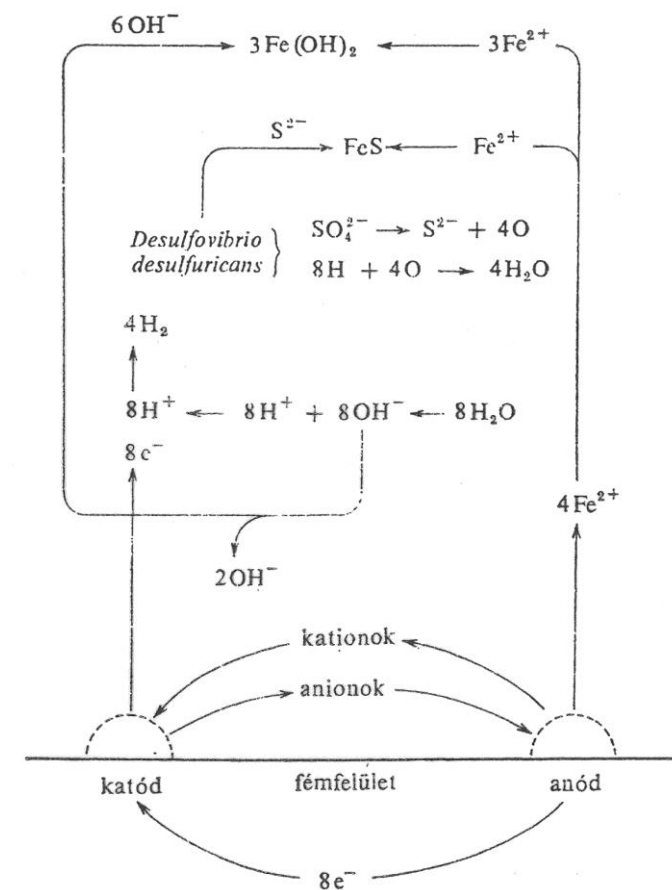
Rövid távú mikrobiológiai N-immobilizáció beszántott tarlómaradvány-sorok mentén

Példák a talajokban lejátszódó fontosabb biológiai reakciókra: 3. A fémek korróziója a talajokban

- A talajokba került vagy azokba beépített fémtárgyak mind aerob, mind anaerob körülmények között mikrobiológiailag serkentett korróziónak vannak kitéve.
- Valamely szilárd fémnek a korrózióhoz ionokat tartalmazó, elektrolitként ható vízzel (talajnedvességgel) kell érintkezésbe kerülnie. Ennek hatására a fémfelület különböző pontjai között feszültségkülönbségek jelentkeznek és elektromos erő ébred. A fém reaktívabb pontjai anódként viselkednek és az atomok ionos állapotba mennek át. Itt tehát a fém pusztul, oxidálódik és oldatba megy. A fémfelület kevésbé reaktív pontjai katódként viselkednek, ahonnan elektronok távoznak, amelyek a környező oldatból ide hatoló hidrogénionokkal atomos hidrogént, ill. hidrogéngázt fejlesztenek. Az anód fémes oldódása mindaddig tart, amíg az egyre csökkenő elektromos erő ezt lehetővé teszi.
- A korrózió azonban egy idő után megáll, amikor a katódon fejlődő hidrogén és az anódról kilépő fémionok olyan mennyiségben halmozódnak fel, hogy a H/H^+ és a $fém/fém^{++}$ elektródpotenciál kiegyenlítődik. Ebbe a folyamatba avatkoznak be többek között a mikroorganizmusok, és a korróziót anyagcsere-aktivitásukkal folyamatossá teszik.

A fémek biológiailag indukált korróziója a talajokban

Képek:

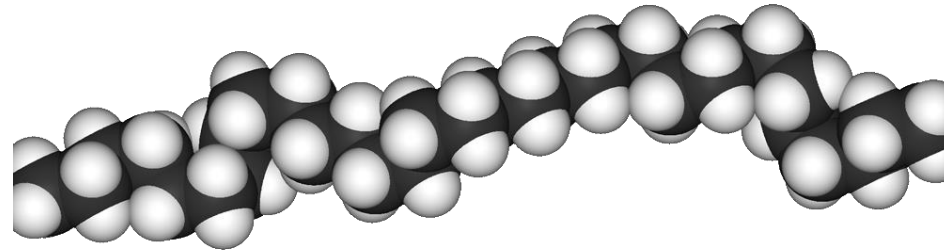
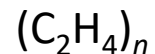
<https://www.unifiedalloys.com/blog/microbial-corrosion>

<https://www.ampp.org/technical-research/what-is-corrosion/forms-of-corrosion/microbiologically-influenced-corrosion-mic>

Példák a talajokban lejátszódó fontosabb biológiai reakciókra: 4. Műanyagok lebontása a talajokban

Polietilén térszerkezete

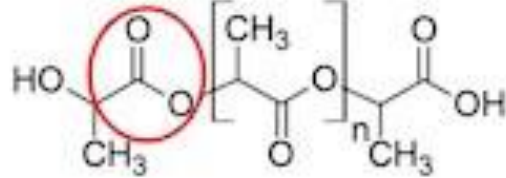

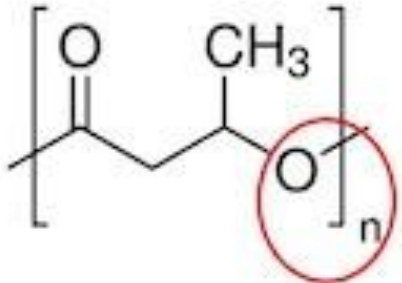
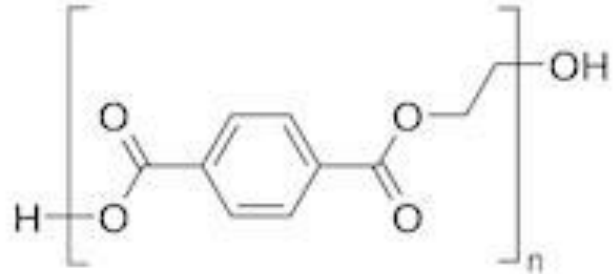

Forrás:

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1019608>

- A műanyagok felhasználása mára világszerte hatalmas méreteket öltött, s szerepük a továbbiakban is nőni fog. Mivel alkalmazási területük mind a mezőgazdaságban (pl. fóliaborítással termesztett növények), mind az iparban nagyon széles, a talajok szennyezése a műanyagokkal is igen gyakori jelenség.
- Sajnos a műanyagok mikrobiológiai bontásának még a kimutatása sem egyszerű feladat. Ezek az anyagok ugyanis szennyeződésként sokféle oligomert, monomert, stb., továbbá mikrobiológiailag könnyen bontható ún. adalékanyagokat tartalmaznak, melyeknél együttesen igen nehéz a tényleges polimerbontás megállapítása.
- Egyébként is, a műanyagok nagy része hosszú, lineáris vagy elágazó láncú szintetikus polimerekből áll. A C-C gerincet tartalmazó nagy molekulatömegű polimerek rezisztensek a mikrobák támadásával szemben és ellenállnak a reciklációnak.
- Az ilyen polimerek biológiai lebontását csak úgy tehetjük lehetővé, ha a fő szénláncot már az előállítás során fizikai vagy kémiai hatásokkal szemben érzékennyé tesszük, aminek következtében a biológiai támadás már kibontakozhat (fény ill. UV-hatására érzékenyített műanyagok!). (2020-ban csak 1%! biodegradálható!).

Műanyagok szerkezete

<p>Polylactic Acid (PLA)*</p> 	<p>Polyethylene (PE)</p>
<p>Poly(3-hydroxybutyrate) (PHB)*</p> 	<p>Polyethylene terephthalate (PET)</p>

biodegradálható műanyagok (észter-
csoportok az enzim-kötő helyek!)

petróleum-alapú rezisztens
műanyagok

Polybutylene succinate-co-adipate (PBSA) alapú biodegradálható műanyag lebomlása talajban 240 nap után

Szénhidrogéntartalmú veszélyes hulladékok mikrobiális ártalmatlanítása

- Alkánok igen nehezen bonthatók le;
  - A nyers kőolaj pl. a telített szénhidrogéneken kívül tartalmaz aromás, sőt poliaromás vegyületeket, poláros, N-, S-, O-tartalmú szerves vegyületeket és számos toxikus szervesetlen vegyületet is, következésképpen direkt mérgező hatása mellett mutagén, karcinogén és növekedésgátló is.
- természetből izolálható lebontó szervezetek
- csak olaj/víz emulzióban képesek felvenni
- lebontási utak:
  - terminális metil csoportot oxidáz támadja → alkohol → aldehid → zsírsav
  - alkán dehidrogénezése → alkén → alkohol → aldehid → zsírsav
  - közvetlenül alkil-hiperoxid → zsírsav

Szénhidrogéntartalmú veszélyes hulladékok mikrobiális ártalmatlanítása

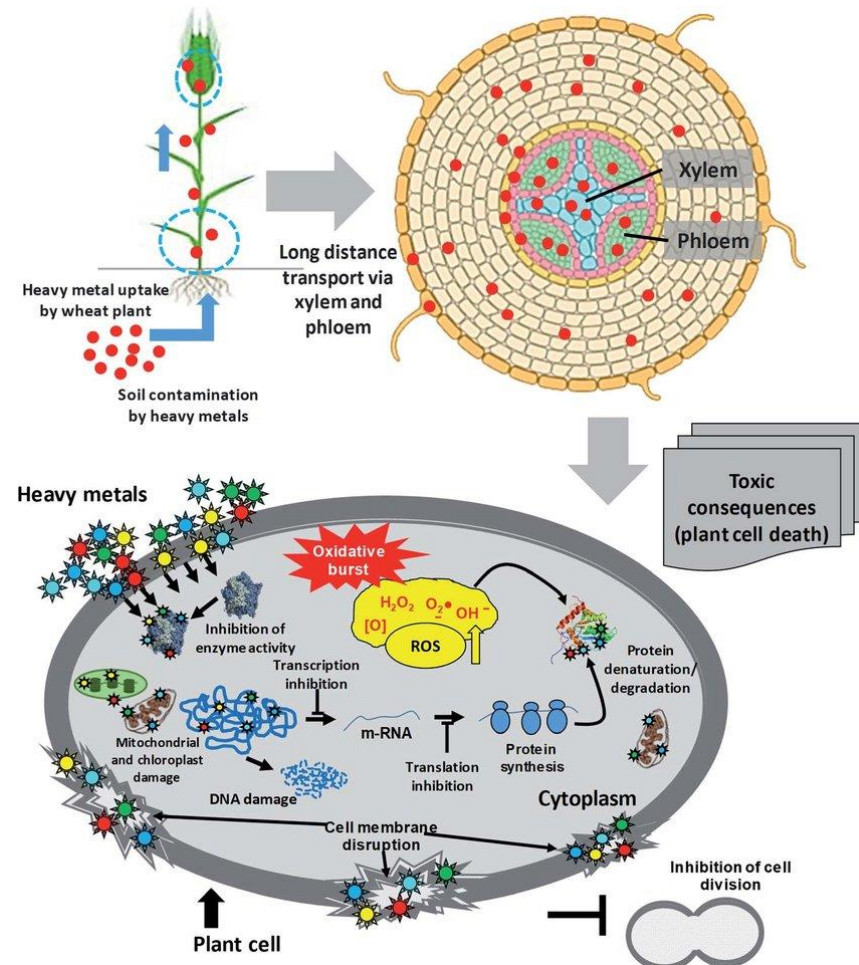
- technológiailag is alkalmazható: Gram-negatív *Pseudomonas putida*, *Flavobacterium* fajok, Gram-pozitív *Bacillus megatherium* és *B. subtilis*, *Nocardia* és *Streptomyces* fajok, az élesztőgomba *Yarrowia lipolytica*, stb.;
- Technológiai lépések:
  - Indítás: megfelelő szilárd vivőanyagra (alginit, tőzeg, stb.) felvitt, grammonként 10^9 - 10^{11} élő mikrobasetet tartalmazó oltóanyagok a megtisztítandó talajba történő egyenletes bekeverése
  - mikrobapopulációk kezdeti tápanyagellátásához, megfelelő kondícióban tartásához valamely könnyebben bontható szerves anyag (lignocellulóz hulladék, kész komposzt stb.) adagolása.
  - Aerob feltételek biztosítására a keveréket több alkalommal átkeverik.
  - A teljes folyamat mérsékelt övön egy évnél hosszabb ideig is eltarthat!

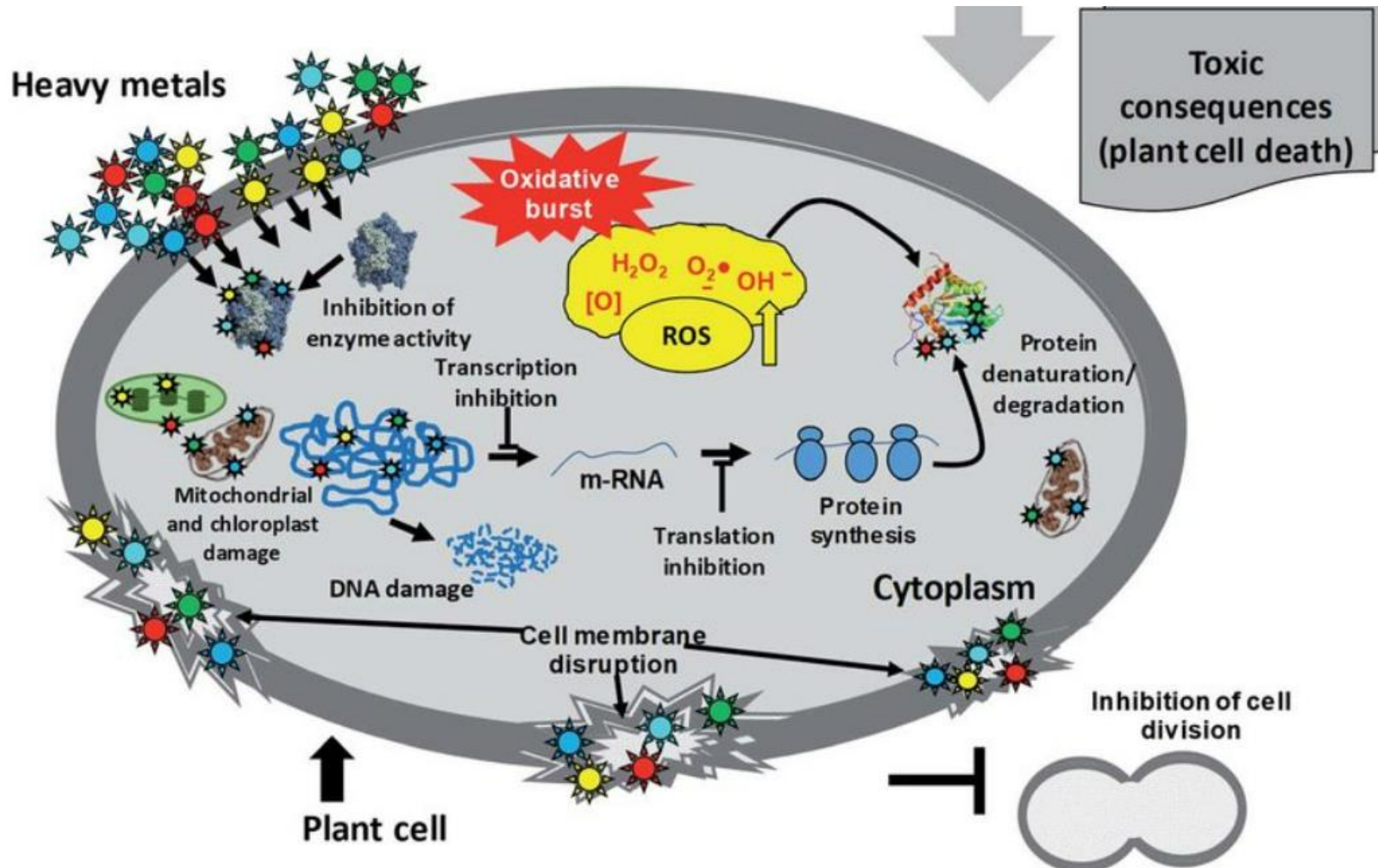
Nehézfémionok hatása a talajban

- Mobilizálódva már alacsony cc-ban is toxikusak (mikroorg-okra, növényekre, talajállatokra)
- szerves anyagok felhalmozódása
- Érzékenység mikrobacsoportonként eltérő: N₂-kötő Gram-negatívok a legérzékenyebbek
- Gram-pozitív erjesztők
- szerves anyag erősen leköti, mobilizálódás mértéke pH-függő

Nehézfém sejtbe jutása esetén sejtpusztulást okozó káros folyamatok sorozata

Mikroba sejtek nehézfém-rezisztencia mechanizmusai

- Energiafelhasználó efflux pumpával a sejt a külső magas értékek ellenére alacsonyan tartja az intracelluláris szintet.
- Oxidálja kevésbé toxikus vegyületté.
- Hozzáköti valamely intracelluláris polimer vegyülethez, amely ilyenformán "csapdaként" szolgál.
- A sejt a külső felületéhez adszorbeálja.
- A sejt aktív felületén csapadékképződéssel köti.
- Metilezi valamilyen illékony vegyületté.

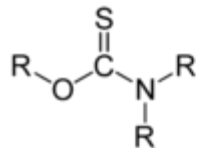
Mikróbák mint környezetvédelmi teszt-szervezetek

- Tényezők együttes hatását mutatják
- igen érzékeny szervezetek
- szabványosított eljárások
  - pl.: *Azomonas agilis* N₂-kötő bakt.

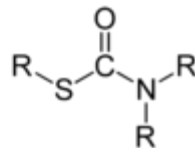

Talajmikroorganizmusok gyakorlati jelentősége

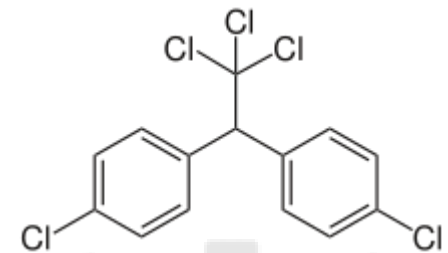
- Növényvédőszer, egyéb xenobiotikumok mikrobiális átalakítása
  - szubsztrátként szolgál a mikrobának
  - kometabolizmus (átalakítás E-nyerés nélkül)
  - mikroba hatására más term. vegyülettel reagál
  - peszticid beépül és felhalmozódik a mikr.-ba
- Számos enzimreakcióra épül: hidroxilezés, dealkilezés, éterkötés hasítása, aromás gyűrű oxidációja, epoxidáció, szulfoxidáció, hidrolízis, dehalogénezés és szintetikus reakciók
- Példák:
  - DDT (diklór-difenil-triklóretán) lebontása *Hydrogenomonasok*-kal
  - szántóföldek tiokarbamát-mentesítése *Rhodococcusok*-kal

1

2

Gyökérszimbionta gombák (mykorrhiza)

- növényfajaink ~90%-a társulásban
  - endomikorrhiza: AM és VAM
    - externális hifák $\varnothing$ 8 μ m < hajszálgyök. $\varnothing$
  - ektomykorrhiza: csak gyökér epidermiszének legkúlsó sejtjei közé hatol be
    - főleg Basidiomycetes → Agaricales rend fajai
    - Ascomycetes → Tuberales (tölgyekkel,ogyoróval)
  - betegségellenállóság növelése a növénynél
-
- pillangósvirágúak és *Rhizobiumok*
  - éger és *Frankia*

Foszforoldó mikroorganizmusok

- növények számára hozzá nem férhető, „oldhatatlan” P-vegyületek mobilizációja
- átmenetileg mikrobiális immobilizáció is!
- Gram pozitív spórások, sztreptomicészek, *Penicillium* és *Aspergillus* fajok
- Szerves savak képzése (pl. ketoglukonsav)
- Komplex vegyületek, H₂S gáz képzésével
- Enzimatis bontások (foszfatáz)

